

ЗАН

№12 | 2025

РЕСПУБЛИКАЛЫҚ
ҚҰҚЫҚТЫҚ,
ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ
ЖУРНАЛ

РЕСПУБЛИКАНСКИЙ
ЮРИДИЧЕСКИЙ
НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКИЙ
ЖУРНАЛ

ZANMEDIA.KZ

**Бауыржан
ШАНКЕРЕЕВ,**
Алматы
гарнизоны әскери
сотының судьясы:

**«ӘСКЕРИ
ТӘРТІП –
МЕМЛЕКЕТ
ҚАУІПСІЗДІГІНІҢ
КЕПІЛІ»**

ЗАҢ

РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҚҰҚЫҚТЫҚ,
ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ЖУРНАЛ

№12 | 2025

МЕНШІК ИЕСІ:

«ЗАҢ» Медиа-корпорациясы»
жауапкершілігі шектеулі
серіктестігі

Редакторлар кеңесінің
төрағасы - директор

Досымбек ӨТЕҒАЛИЕВ

РЕДАКЦИЯЛЫҚ КЕҢЕС:

А. АХПАНОВ,

з.ғ.д., профессор

К. АЙТХОЖИН,

д.ю.н., профессор

Е. ӘБДІРАСҰЛОВ,

з.ғ.д., профессор

Б. БОРУБАШЕВ, з.ғ.д.

профессор (Қырғызстан)

К. МАУЛЕНОВ,

з.ғ.д., профессор

С. СӘБІКЕНОВ,

з.ғ.д., профессор

Қ. ДОСАЛИЕВ,

з.ғ.д., профессор

В. ШУМИЛОВ,

Ресейлік Ішкі сауда
академиясында кафедра
меңгерушісі,
з.ғ.д., профессор,

РЕДАКТОРЫ

Түймегүл ИБАШЕВА

М А З М Ұ Н Ы

«ӘСКЕРИ ТӘРТІП — МЕМЛЕКЕТ ҚАУІПСІЗДІГІНІҢ КЕПІЛІ»

Т. ИБАШЕВА 3

Полномочия следственного судьи

И. КӘКІМ 8

МЕМЛЕКЕТТІК ҚЫЗМЕТТЕГІ ӘДЕП НОРМАЛАРЫ

Қ. ЕСҚАЙРОВ 10

Роль государства и судебной системы в деле защиты детства

С. АБСАМАТОВ 12

Айыппұлмен шектелу табиғатты қорғамайды

Г. ОСПАН 16

Заңдық маңызы бар фактілерді анықтау

С. МЕҢЛІБЕК 18

Административно-правовая защита от домашнего насилия

А. ТУКУБАЕВА 20

Электронды сот төрелігінің маңызы

А. ХАТЫБАЕВА 23

ӘЛ-ФАРАБИ БІЛІМ БҰЛАҒЫ

К. БАЛАШОВ 25

ҚАЗҰУ — ҒЫЛЫМ МЕН БІЛІМНІҢ ЭПИЦЕНТРІ

Ж. КАРАШЕВА 26

Уровень безопасности журналистов СМИ

Г. АЖЕНОВА 27

Көлік жүргізу мәдениетін көтеретін кез жетті

Е. ҚАРАҒОЙШИЕВ 34

Закон един для всех

К. ДРЕМЛЮХ 36

Киберқылмыс көрінбейтін қауіп

Д. БҰҒЫБАЙ 38

Судья қызметі — қоғам назарында

Р. КУСТАНОВ 40

Істерді қайта қараудың ерекшеліктері

Н. ӨМІРТАЙҰЛЫ 42

Корифей общественно-политической науки Казахстана

Ж. ТАЙМАГАМБЕТОВ 44

**Бауыржан
ШАНКЕРЕЕВ,
эл-Фараби
атындағы ҚазҰУ-
дың түлегі, заң
ғылымдарының
магистрі.**

**Алғашқы еңбек
жолын Алматы
қаласының
Әуезов ауданы №2
аудандық сотында іс
жүргізушіліктен бастады.**

**Сот қызметінде үш жыл
еңбек етіп, Жоғары Сот**

**Кеңесінің жанындағы Сот төрелігі академиясында білімін
жетілдірді. Академияны бітірген соң Алматы қаласының
Медеу аудандық сотында, сондай-ақ Әуезов аудандық
№2 сотында кеңсе меңгерушісі, одан кейін Алматы
облысы бойынша Сот әкімшісі департаменті басшысының
орынбасары қызметтерін абыроймен атқарды.**

**Сот жүйесінде он жылдай тәжірибе жинап, судьялыққа
үміткерлерге қойылар талаптар мен сынақтардан сүрінбей
өтті. Мемлекет басшысының жарлығымен Алматы
гарнизоны әскери сотының судьясы болып тағайындалды.**

**Бауыржан Әсетұлы отбасылы, үш баланың әкесі.
Судьямен сот саласындағы реформалар, заңға енген
өзгерістер, әскери сот, оның қызметі, т.б. сұрақтар
төңірегінде өрбіген сұхбатымызды оқырмандарға
ұсынамыз..**

Бауыржан ШАНКЕРЕЕВ,

Алматы гарнизоны әскери сотының судьясы:

«ӘСКЕРИ ТӘРТІП — МЕМЛЕКЕТ ҚАУІПСІЗДІГІНІҢ КЕПІЛІ»

– Бауыржан Әсетұлы, әскери соттардың өзге соттардан айырмашылығы бар ма, қандай ерекшелігін айрықша атар едіңіз?

– Әскери соттар сот төрелігін Қазақстанның барлық сотына ортақ қағидаттардың негізінде жүзеге асырады. Әскери сот жүйесінде айрықша мәртебеге ие ететін ерекшеліктері – бұл сотта әрбір іс қатаң заңдылық пен құпиялылық, жауапкершілік, отансүйгіштік, міндетке адалдық қағидаттары шеңберінде қаралады. Өйткені, елдің тыныштығы мен ұлттық қауіпсіздігі Отан қорғаушылар тәртібінің сақталуына тікелей байланысты. Сонымен қатар, әскери соттың судьялары әскери тәртіп пен жарғылардан, командалық құрылымнан, әскери бөлімдердің ішкі қызметінен хабардар болулары, әскери құпияны сақтай білулері керек. Бұлар әскери соттар судьяларына ғана тән талаптар.

Әскери басқару органдары, әскери бөлім жауапкер болған жағдайды, сондай-ақ, мамандандырылған басқа соттардың соттылығына жататын істерді қоспағанда, Қазақстан Республикасы Қарулы Күштерінің, басқа да әскерлер мен әскери құрылымдар әскери қызметшілерінің, әскери жиындардан өтіп жүрген азаматтардың талап қоюларын қарау әскери соттардың құзырына жатады. Қызметімізде Конституциямен бекітілген талаптар мен конституциялық және процессуалдық заңдар басшылыққа алынады.

Әскери тәртіп – мемлекет қауіпсіздігіне кепілдік ететіндіктен, Қарулы Күштерде заңдылықтың сақталуын, әскери тәртіптің темірдей берік болуын қамтамасыз ету, сондай-ақ, әскери қызметшілер арасында құқықтық мәдениетті көтеру, әскери қызметтің беделін қорғау әскери соттардың негізгі қызметіне кіреді.

– Өзіңіз еңбек етіп отырған сот тарихын да айтып өтсеңіз?

– Әскери сот тарихына қысқаша тоқталсам, 1992 жылы «Қазақ КСР Сот құрылысы туралы» заңға өзгерістер мен толықтырулар енгізіліп, онда сот төрелігін тек қана соттың жүзеге асыратыны бекітілді. Осы жылы ҚР Жоғары Кеңесі Президиумының қаулысымен Алматы гарнизонының әскери трибуналы Алматы гарнизоны әскери соты болып қайта құрылды. Алматы гарнизоны әскери трибуналының тұңғыш төрағасы Ашитов Зайырқан Омарұлы КСРО кезінде әскери заңгерлердің ішінде докторлық диссертация қорғаған жалғыз заңгер болды. Заң ғылымдарының докторы, профессор, академик, Қазақстанның еңбек сіңірген заңгері, әділет пол-

ковнигі Зайырқан Омарұлы Қазақстанның әскери соттарының дамуына өлшеусіз үлес қосты.

– «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне Қазақстан Республикасының қылмыстық заңнамасын оңтайландыру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» заңының қабылдануына орай еліміздің Қылмыстық кодексі толықтырылды. Осыған қатысты ойыңыз?

– Республикамыздың Қылмыстық кодексінің 18-тарауы әскери қылмыстық құқық бұзушылықтарға арналған. Мысалы, 440-бап 2-1-бөлікпен толықтырылып, онда аталған баптың бірінші немесе екінші бөліктері бойынша денсаулыққа ауырлығы орташа зиян келтіргендерге бес жүз айлық есептік көрсеткішке (АЕК) дейін айыппұл салу не осы мөлшерде түзеу жұмыстарына тарту немесе үш жылға дейін бас бостандығын шектеу не сол мерзімге бас бостандығынан айыру жазаларының бірі қолданылатыны белгіленді. Оқырмандарға түсінікті болу үшін айтып өтерлігі, 440-баптың бірінші бөлігінде көрсетілгендей, егер дәрежесі бірдей әскери қызметшілер өзара қарым-қатынастың жарғылық қағидаларын бұзып, бір-біріне қол жұмсаса, соның салдарынан жәбірленушінің денсаулығына ауырлығы орташа зиян келтірілген жағдайда мұндай қылмыстық құқық бұзушылықтар 2-1-бөлікпен сараланатын болады.

– Аталған бапқа кеңірек тоқталсаңыз?

– Сот тәжірибесі көрсетіп отырғандай, мұндай қылмыстық құқық бұзушылықтарға көбінесе бір-біріне бағыныштылық қарым-қатынасы жоқ қатардағы жауынгерлер мен әскери борышын өтеп жүрген жас сарбаздар, сондай-ақ, курсанттар барады. Сондықтан, оларға қолданылар жаза тым қатаң болмауы керек. Жасаған әрекеттерін айыппұл, қоғамдық жұмыс секілді, т.б. заңмен көзделген жазамен саралау, сол арқылы ойландыру анағұрлым маңызды дер едім. Сот үкімін шығару кезінде қылмыстық жауаптылық пен жазаны жеңілдетіп, ауырлататын мән-жайлар ескеріледі.

– Қоғамымызда әскери қызметін атқарудан жалтарып, бас тартатындар баршылық, оларға қолданылар жаза түрлері қатаң ба?

– Отанды қорғау Қазақстанның әрбір азаматына Конституциямен міндеттелген, яғни бұл әрбір адамның қасиетті борышы. Республика азаматтары әскери қызметті заңда белгіленген тәртіптің не-

гізінде атқарады. Ал Қазақстан Республикасының Қарулы Күштеріндегі қызмет – бұл қоғам жоғары бағалайтын әрбір азаматтың құрметті міндеті, бұл халықтың әскери қызметшілерге, олардың бейбіт еңбегін қорғаушылар ретінде деген сенімі.

Әскери қызмет және әскери қызметшілердің мәртебесі туралы заңның 54-бабына сай, қылмыс, теріс қылық және өзге де құқық бұзушылықтар жасаған әскери қызметшілер ел заңдарымен қылмыстық, әкімшілік, азаматтық-құқықтық және тәртіптік жауапкершілікке тартылады.

Нақты сұраққа келсем, кез келген тәсілмен өз міндетін орындаудан жалтарып, бас тартқан әскери қызметшіге екі жүз АЕК-ке дейін айыппұл салу немесе оны сол мөлшерде түзеу жұмыстарына тарту, елу тәулікке дейін қамаққа алу жауапкершілігі Қылмыстық кодекстің 443-бабымен қарастырылған. Кез келген тәсіл деп отырғаным, ол өзінің міндетін орындамау үшін ауру екенін алға тартуы немесе өзіне дене жарақатын салуы, жалған құжат жасатуы, т.б. түрлі айлаға баруы мүмкін. Егер осындай іс-әрекеттің бірі соғыс, сондай-ақ, төтенше жағдай кезінде жасалса, аталған баптың 2-бөлігімен бас бостандығынан он жылдан жиырма жылға дейін немесе өмір бойына айыру жазасы қолданылады.

– Әскери қызмет өтеп жүрген кезінде жасаған қылмысы үшін адам қызметінен кеткен соң да жауапкершілікке тартылуы мүмкін бе?

– Қылмыстық жауаптылыққа тартудың ескіру мерзімі өтіп кетпесе әскери қылмыстық құқық бұзушылық жасаған адамды әскери қызметі аяқталған соң да қылмыстық жауапкершілікке тарту заңмен қарастырылған. Себебі, тәртіп – әскердің жаны. Ал әскерді тәртіптің арқасында үлкен күшке айналдыруға болады.

– Оқырмандарды әскери қылмыстық құқық бұзушылықтар құрамынан хабардар етсеңіз?

– Әскери қызметшілер тарапынан орын алатын қылмыстық құқық бұзушылықтарға әскери қызметті өтеудің белгіленген тәртібіне қарсы іс-әрекеттер жатады. Олардың қатарында бұйрыққа бағынбау, басшыға қарсылық көрсетіп, оны қызметтік міндеттерін бұзуға мәжбүрлеу, бағыныстылық қатынастар болмаған кезде олардың арасындағы өзара қатынастардың жарғылық қағидаларын бұзу, қызмет бөлігін немесе орнын өз бетінше қалдыру, қашу,

әскери қызметтен жалтару немесе бас тарту, әскери бөлімді тастап кету, сондай-ақ, әскери техникаға зиян келтіру, т.б. бар.

– Әскери қызметшілердің қылмыстық құқық бұзушылықтар жасауы заңдардың жұмсақтығын көрсетпей ме? Сіздің ойыңызша заңға құрметті қайтсек арттыруға болады?

– Мемлекет басшысы айтқандай «Заң барлық қатерді бірден жойып жібермейді. Бұл – ұзақ әрі күрделі үдеріс. Заң жазалау үшін емес, ең алдымен, құқықтық мәдениетті қалыптастыру үшін маңызды». Демек, заң жазалайтын емес, шалыс басқан азаматтардың өз қателігінен сабақ алуына мүмкіндік беретін құрал ретінде қабылдануы керек. Сонда ғана, азаматтар тарапынан заңға деген құрмет артады. Құқық бұзушылықтар мен қылмыстар заң талаптарына мән бермеудің салдарынан орын алып жатыр.

Әскери қызметшінің басты міндеті бұйрыққа бағыну. Батыр бабамыз Бауыржан Момышұлының «Жауынгерлік тәрбие әскери киімде емес, жергөкте жатыр» деуі бекер емес. Мысалы, бөлімді немесе жұмыс орнын тастап кететін де әскери қызметшілер кездеседі. Сондай істерді қарау барысында соттар антқа адалдық мәселесіне баса мән береді. Өйткені, соттар құқық бұзушыны жазалауды емес, тәрбиелеу мақсатын көздейді.

Биыл «Әскери қызмет және әскери қызметшілердің мәртебесі туралы» заңға түзетулер енгізілді. Осы заңмен қандай да бір келеңсіз себептермен жұмыстан шығарылған әскери қызметшіге екі жыл өткен соң келісімшарт бойынша қызметке қайта келу мүмкіндігі берілді. Әскери қызметшілер ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз етеді, яғни Отанның қорғаушылары. Сондықтан, оларға халықтың құрметі жоғары. Әскери киім киген адамдар әрдайым мінсіз абырой мен әділдіктің үлгісі болуы тиіс. Өйткені, жас ұрпақ отан қорғаушыларға қарап бой түзейді.

– Қазіргінің қазылары бұрынғының билерімен теңестіріледі, соларға сай болу, сот беделін арттыру үшін не істеуі керек?

– Заң ғылымдарынан докторлықты тұңғыш қорғаған қазақ, академик Салық Зиманов қазақ билерін «Би – дала төсіндегі әділдіктің басты жаршысы, қара қылды қақ жарған төреші, үлгілі жөн-жоралғыларды түзе білген заң шығарушы, өрелі сөзді өрнектеген ақын, қызыл тілдің тезімен талайды пә-

туаға келтірген шешен, қысылтаяң тұста тіл қаруы мен найзасын қолына қатар ұстаған батыр» десе, әйгілі ғалым Шоқан Уәлиханов «Билердің беделі Еуропадағы ақындар, ғалымдар мен адвокаттар сияқты өздерінің жеке бастарының қасиеттеріне байланысты болған» деді. Сондай дана билердің ізбасарлары саналатын үшінші билік өкілдері осы критерийлерге сай болса нұр үстіне нұр.

Әрбір сөзді орнымен қолданып, жөнімен сөйлей білмеген судья сот беделіне нұқсан келтіреді. Әсіресе, заң нормаларын жатық әрі анық айтудың маңызы зор.

Халқымыздың «Ел сенімі – ең қымбаттың!» деген қағидатына жүгінсек, елдің риясыз сенімі – әрбір судьядан тура жолдан таймауды, қара қылды қақ жарған сот шешімдері мен үкімдерін талап етеді. Қазақ билерінің бағасын Төле би бабамыз «Батыр деген бір барақ ит екі долы әйелдің бірі табатын, би деген бір бұлақ көп әйелдің ілуде бірі ғана табатын» деген сөзімен аңғартқан. Сондықтан, соттың беделі судьяның қызметі мен жеке бас қасиеттеріне байланысты өседі.

– Әскери қызметшілер нұқсан келтірілген құқықтарын сот арқылы қалпына келтіру үшін нені білулері керек?

– Ең бірінші өзінің құқығын, оның қорғалу тәртібін, яғни, қайда шағымдану, қандай әрекеттер жасау керектігін, заң нормаларын білуі тиіс. Бүгінгідей дамыған заманда қажетті ақпараттар мен заңдар қолжетімді. Мысалы, еліміздің кез келген азаматы Конституцияға сәйкес, мемлекеттік органдарға шағымдануға құқылы. Қорғаушы көмегіне жүгіну, өзін ақтайтын дәлелдемелерді жинау, т.б. қағидаттарды мүлтіксіз жүзеге асырса, олар тек арыз жазуды ғана емес, өзін-өзі қорғауды да үйренеді. Біреу сотқа шағым берген жағдайда заңды жетік білсең кінәсіздігіңді дәлелдеп шығасың. Құқықтық сауаты мен мәдениеті жоғары адам өзін кез келген айыптан қорғай алады.

– Жүйеде жүзеге асырылып жатқан реформалар азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қорғауда қаншалықты тиімді деп ойлайсыз?

– Тәуелсіз еліміздің сот жүйесі жаңғыртудың бірнеше кезеңінен өтті. Соның әрбір сәті азамат-

тардың сот арқылы әділ қорғалуын қамтамасыз етуге арналды. Сала жұмысына жаңа форматтар енгізіліп, оларды жетілдіруге бағытталған заңдар қабылданды. Нәтижесінде ел соттары мамандандырылып, судьялардың тәуелсіздігі күшейтілді. Алқабилер, Медиация, Әкімшілік әділет, т.б. институттар қалыптасты. ҚР Конституциялық Сот пен дербес Кассациялық соттар құрылды. Сот қызметі толықтай заманауи технологиялармен жабдықталып, цифрландырылып жатыр. Жүйе жұмысының ашықтығы артты. Бұлардың бәрі заңдылықты күшейту, азаматтардың сенімін нығайту, қоғамымызда заң үстемдігін орнату мақсатында жасалуда. Ал заң үстемдік құрған жерде кез келген азамат өзінің құқығын қорғауға, заң жүзінде әділдікке қол жеткізуге толықтай ие болады.

– Заңгерлік, оның ішінде судьялыққа келуіңізге кімнің әсері болды?

– Адамның мамандық таңдауда, яғни өмірлік кәсібін дәл табуда қателеспейуі оның бүкіл ғұмырына әсер етері анық. Сондықтан, ұзақ ойланып, анамның бағыт-бағдар беруімен заң факультетін таңдадым. Әулетіміз бухгалтерлер династиясы. Заңгерлер жоқ.

Әкем өмірден 1997 жылы ерте озды. Отбасында жалғыз бала болғандықтан, көбіне анамның ақыл-кеңесіне сүйендім. Оқу бітірген соң сот саласында еңбек еттім. «Генерал болуды армандамайтын солдат жоқ» демекші, сотта жұмыс істеген соң судья болуды өзіме мақсат еттім. Яғни, судьялыққа кездейсоқ келген жоқпын, сот жұмысының қыр-сырын он жыл меңгердім. Барлық жауапкершілікті сезініп келдім. Алдыңғы буын ағалардың тәлім-тәрбиесін алдым. Сот жүйесінің құрметті қызметкерлері, мемлекет және қоғам қайраткерлері Қайрат Әбдіразақұлы мен Мұсабек Әлімбекұлын, Азаматтық істер жөніндегі кассациялық соттың төрағасы Асқар Спартакұлын әрдайым өзіме үлгі тұттым.

– Уақыт тауып, пікірлескеніңізге алғысым шексіз.

Сұхбаттасқан
Түймегүл ИБАШЕВА,
журналист

ПОЛНОМОЧИЯ СЛЕДСТВЕННОГО СУДЬИ

Ильяс КӘКІМ,
председатель
Специализированного
следственного суда
города Кокшетау
Акмолинской области

С 1 ЯНВАРЯ 2015 ГОДА НОВЫЙ УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНЫЙ КОДЕКС ВОБРАЛ В СЕБЯ НАИБОЛЕЕ ПРИЕМЛЕМЫЙ ДЛЯ КАЗАХСТАНА ОПЫТ УГОЛОВНОГО ПРОЦЕССУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА СТРАН РОМАНО-ГЕРМАНСКОЙ СИСТЕМЫ ПРАВА, ПОЗВОЛИЛ СОЗДАТЬ НОВЫЕ ПРОЦЕССУАЛЬНЫЕ ГАРАНТИИ СОБЛЮДЕНИЯ КОНСТИТУЦИОННЫХ ПРАВ И СВОБОД ЧЕЛОВЕКА И ГРАЖДАНИНА В ПРОЦЕССУАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОРГАНОВ УГОЛОВНОГО ПРЕСЛЕДОВАНИЯ. В ЧИСЛО ТАКИХ ГАРАНТИЙ ВОШЕЛ ВНОВЬ ОБРАЗОВАННЫЙ ИНСТИТУТ СЛЕДСТВЕННОГО СУДЬИ.

Исследование содержания института следственного судьи и его роль в реализации судебного контроля в механизме защиты прав и свобод человека в уголовном процессе является актуальным.

В современном мире значимость следственного судьи видится именно как юрисдикционного судебного органа, не связанного с непосредственными функциями по расследованию преступлений и уголовных проступков, но обеспечивающего законность процессуальных действий должностных лиц органов уголовного преследования и рассматривающего жалобы на их действия.

В Казахстане реформирование уголовно-процессуального законодательства, иных отраслей права предусмотрено Концепцией правовой политики на период с 2010 по 2020 годы.

Следственный судья обладает статусом судьи в соответствии с Конституцией и Конституционным законом о судебной системе и статусе судей Республики Казахстан.

Полномочия следственного судьи можно подразделить на несколько категорий:

- санкционирование следственных действий, при совершении которых могут нарушаться конституционные права и свободы участников уголовного процесса;
- рассмотрение жалоб на действия (бездействие) и решения дознавателя, следователя, прокурора;
- обеспечение исследования в досудебном производстве доказательств, представляемых стороной защиты;
- совершения иных процессуальных действий, необходимость совершения которых предусмотрена Кодексом.

На сегодняшний день данный институт не стоит на месте и продолжает свою модернизацию.

Согласно Закону РК от 21 декабря 2017 года №118-VI ЗРК «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам модернизации процессуальных основ правоохранительной деятельности полномочия следственного судьи значительно расширяются, а именно в части санкционирования негласных следственных действий.

Так, с 1 марта 2018 года негласные следственные действия, предусмотренные п. 1-6 ст. 231 УПК:

- 1) негласные аудио– и (или) видеоконтроль лица или места;
- 2) негласные контроль, перехват и снятие информации, передающейся по сетям электрической (телекоммуникационной) связи;
- 3) негласное получение информации о соединениях между абонентами и (или) абонентскими устройствами;

4) негласное снятие информации с компьютеров, серверов и других устройств, предназначенных для сбора, обработки, накопления и хранения информации;

5) негласный контроль почтовых и иных отправлений;

6) негласные проникновение и (или) обследование места; проводятся с санкции следственного судьи, порядок получения которой установлен ст. 234 настоящего кодекса.

Негласные следственные действия проводятся с санкции следственного судьи, суда на основании мотивированного постановления лица, осуществляющего досудебное расследование, либо иных должностных лиц, уполномоченных на вынесение соответствующего постановления настоящим Кодексом.

Санкция дается только по зарегистрированным в установленном настоящим Кодексом порядке сообщениям и заявлениям о преступлениях.

Постановление о проведении негласного следственного действия в течение 24 часов после его вынесения вместе с материалами, подтверждающими обоснованность проведения указанного следственного действия, представляется следственному судье.

Санкционирование негласного следственного действия производится в течение 12 часов с момента поступления в суд соответствующего постановления.

В случаях необходимости истребования дополнительных материалов допускается рассмотрение постановления свыше установленного срока, но не более 24 часов.

В случае необоснованности внесенного постановления следственный судья отказывает в его санкционировании.

При наличии сомнений в достоверности информации, представленной в ходе санкционирования негласного следственного действия, следственный судья вправе, санкционировав постановление, в течение 24 часов инициировать проверку его законности процессуальным прокурором.

Процессуальный прокурор обязан в течение пяти суток провести соответствующую проверку и о ее результатах уведомить следственного судью.

В случае, если проверкой будет установлена незаконность постановления о проведении негласного следственного действия, прокурор обязан внести следственному судье соответствующее ходатайство.

Негласные следственные действия могут быть прекращены следственным судьей по ходатайству прокурора.

МЕМЛЕКЕТТІК ҚЫЗМЕТТЕГІ ӘДЕП НОРМАЛАРЫ

Қанат ЕСҚАЙРОВ,
*ҚР Сот әкімшілігінің
Батыс Қазақстан
облысы бойынша
департаменті
басшысының
орынбасары,
әдеп жөніндегі уәкіл*

**БҮГІНГІ ТАҢДА ҚАЙ ЖҰМЫС ОРЫНЫНДА БОЛМАСЫН
МЕМЛЕКЕТТІК ЖҮЙЕНІҢ ТОЛЫҚҚАНДЫ ЖҰМЫС ІСТЕУІНЕ ЫҚПАЛ
ЕТЕТІН МАҢЫЗДЫ ФАКТОРДЫҢ БІРІ – МЕМЛЕКЕТТІК ҚЫЗМЕТТЕГІ
ӘДЕП НОРМАЛАРЫН САҚТАУ. БҮГІНГІ МАҚАЛАДА МЕМЛЕКЕТТІК
ҚЫЗМЕТТЕГІ ӘДЕП НОРМАЛАРЫНЫҢ БҰЗЫЛУ СЕБЕПТЕРІНЕ
ТОҚТАЛЫП, ОНЫ БОЛДЫРМАУ ЖӘНЕ ТУЫНДАҒАН ЖАНЖАЛДЫ
РЕТТЕУ ЖОЛДАРЫН АЙТАМЫН.**

Мемлекеттік қызметтегі әдеп тиімді басқарудың және халық сенімінің басты құралы. Әдептік нормалардың сақталуы үкіметтің халық алдындағы адалдығын, әділдігін көрсетіп, қоғамдағы тұрақтылық пен әділеттілікті нығайтады. Сондықтан, мемлекеттік қызметшілер үшін әдеп нормаларын қатаң сақтау кәсіби міндет қана емес, ел алдындағы жауапкершіліктің де көрінісі деген ойдамын.

Әрқайсысымыз мемлекет пен қоғам игілігі үшін кәсіби әрі жауапкершілікпен қызмет етуіміз қажет. Міндетімізге адал қарау, заң аясында әділ шешім

қабылдау, сыртқы ықпалдан тәуелсіз болу – басты талап. Мемлекеттік қызметші қоғаммен ашық байланыс орнатып, өз іс-әрекеттерінің айқындығын қамтамасыз етуге дайын болуы тиіс. Азаматтарға да, әріптестеріне де сыпайы әрі құрметпен қарау кәсіби әдептің негізгі өлшемдерінің бірі.

Бірақ, мемлекеттік қызметшілер арасында әдеп нормаларының бұзылу мәселелері орын алып жатады. Аталған нормалардың бұзылуына көбінесе мемлекеттік қызметшілердің кәсіби дайындық деңгейінің жеткіліксіздігі әсер етеді. Әдеп кодексін тек білу жеткіліксіз, оны күнделікті қызмет барысында кеңі-

нен қолданып, әрбір шешім мен әрекеттің әдептік талаптарға сай болуын қамтамасыз ету маңызды.

Кейбір қызметшілердің дөрекі сөйлеуі, бір-біріне сыпайылық танытпауы, қызметтік міндетін жеке пайдасына немесе жақын туысының мүддесіне пайдалану фактілері, өкілеттікті асыра пайдалану, мүдделер қақтығысы, азаматтардың құқықтары мен заңды мүдделерін шектейтін әрекеттері қоғам тарапынан үкіметке деген көзқарасының өзгеруіне әкеліп соқтырады.

Жоғарыда айтып өткендей әдеп нормаларының бірден-бір бұзылу себептері қызметкердің кәсіби дайындығының жеткіліксіздігінен болады. Кейбір қызметкердің өз жеке мүддесін алға қоятыны, сондай-ақ, қызметтік өкілеттіктерді жеке пайдасы немесе туыстарының мүддесі үшін пайдаланатыны жасырын емес.

Мұндай келеңсіздіктерді болдырмаудың бір тәсілі қызметкерлердің кәсіби біліктілігін арттыру, тұрақты түрде оқыту, семинарлар, тренингтер өткізу. Әдеп кодексін тек қағаз жүзінде емес, қызмет барысында нақты жағдайларда қолдану тәжірибесін қалыптастыру керек. Ал жанжал туындаған жағдайда тәртіптік шаралар қолданылып, әріптестер арасындағы түсініспеушіліктерді ашық әңгіме арқылы шешуге тырысқан жөн.

Мемлекеттік қызметші мемлекеттің абыройын, қоғам мен азаматтардың мүддесін білдіретін тұлға. Сондықтан, Әдеп кодексін білу ғана емес, оны күнделікті тәжірибеде ұстану, кез келген жағдайда әдептік талаптарға сай әрекет ету мемлекеттік қызметшінің кәсіби мәдениетінің негізі. Әдеп кодексі бұл жәй ғана құжат емес, әрбір қызметшінің мінез-құлқын, шешім қабылдау мәдениетін айқындайтын басты бағдар.

Әдеп нормаларына сүйене отырып жұмыс істеген жағдайда, мемлекеттік органдардың тиімділігі артып, халықтың билікке деген сенімі нығаяды.

Мемлекеттік қызмет жүйесінде әдеп мәдениетін қалыптастыру тек жекелеген қызметкерлердің міндеті ғана емес, тұтас мемлекеттік аппараттың стратегиялық бағыты болуы тиіс. Бұл ретте корпоративтік мәдениетті дамыту, әрбір бөлімшенің өзара сыйластық пен әділдікке негізделген жұмыс ортасын құруы ерекше маңызға ие. Мәдениеті әлсіз ұжымда әдеп талаптарының бұзылу ықтималдығы жоғары болады, сондықтан, басшылық тарапынан тиімді басқару тәсілдері қолданылып, әріптестер арасындағы кәсіби қарым-қатынас айқын, ашық және тең дәрежеде құрылуы қажет.

Заманауи мемлекеттік басқару жүйесінде әдеп нормаларының рөлі бұдан да кеңейіп отыр. Бүгінгі қоғам ақпараттық жағынан белсенді, талапшыл және әрбір мемлекеттік шешімнің ашық әрі әділ болуын күтеді. Осындай жағдайда қызметшілер тек

заңдарды орындаумен шектелмей, азаматтардың мәселесін тыңдай білуі, бей-жай қарамай, жанашырлық танытуы маңызды. Бұл бір қарағанда қарапайым көрінгенімен, мемлекеттік қызметтің беделін арттыратын негізгі факторлардың бірі.

Сонымен бірге, әдеп нормаларын сақтау қоғамның құқықтық мәдениетімен де тікелей байланысты. Мемлекеттік қызметші өз жағынан жоғары әдептілік танытқанымен, азаматтардың да мемлекеттік орган қызметіне құрметпен қарауы, заңды талаптарды орындауы өзара ынтымақтастықтың негізгі элементі. Осы орайда түсіндіру жұмыстарын жүргізу, халықпен тұрақты диалог орнату және мемлекеттік орган қызметінің ашықтығын қамтамасыз ету – қоғам мен билік арасындағы сенімді нығайтады.

Әдепті сақтау тек жазадан қорқу емес, ішкі жауапкершілік сезімімен байланысты болуы тиіс. Әр қызметкер өз әрекетінің қоғамға әсерін, мемлекеттік аппараттың имиджіне ықпалын түсінген жағдайда ғана нағыз этикалық мәдениет қалыптасады. Сондықтан, мемлекеттік органдарда психологиялық қолдау, қызметкерлердің эмоционалдық жағдайын бақылау және стресске төзімділікті арттыру бойынша жұмыстарды күшейту маңызды. Қызметтік жүктеменің тым жоғары болуы да әдеп бұзушылығының жасырын себептерінің бірі болып табылады.

Сонымен қатар, цифрлық технологиялардың дамуы мемлекеттік қызметшілердің этикалық жауапкершілігін жаңа деңгейге көтереді. Электронды құжат айналымы, онлайн қабылдау, мемлекеттік қызметтердің цифрландырылуы барлық әрекеттің тіркеліп, бақылауға алынуына мүмкіндік береді. Мұндай ортада әдеп бұзушылығының жасырын қалуы қиын, сондықтан әрбір қызметкер өзінің кәсіби адалдығын үнемі сақтап отыруға міндетті.

Әдеп нормалары қағаз жүзіндегі талаптар емес, күнделікті өмірде қолданылатын нақты құндылықтар жиынтығы екенін түсіну маңызды. Бұл құндылықтар шынайы мәдениетке айналғанда ғана мемлекеттік қызметтің сапасы артады.

Қорытындылай келе, мемлекеттік қызметтегі әдеп қоғам мен билік арасындағы көпір. Әдептің сақталуы мемлекеттік орган жұмысының тиімділігін ғана емес, елдің демократиялық даму деңгейін көрсетеді. Сондықтан әрбір қызметкер өзінің кәсіби міндетін атқара отырып, азаматтармен қарым-қатынаста да, әріптестерімен өзара байланыста да жоғары мәдениеттілік танытуы тиіс. Әдептіліктің сақталуы мемлекеттің сенімділігі, ал сенімділік тұрақты дамудың берік негізі. Ел болашағы мемлекеттік қызметтің сапасына тікелей байланысты екенін ескерсек, әдеп нормаларын нығайту бүгінгі емес, ертеңгі күннің де талабы. Осы талапты орындау әрқайсысымыздың ортақ жауапкершілігіміз.

РОЛЬ ГОСУДАРСТВА И СУДЕБНОЙ СИСТЕМЫ В ДЕЛЕ ЗАЩИТЫ ДЕТСТВА

Сакен АБСАМАТОВ,
судья
Специализированного
межрайонного
суда по делам
несовершеннолетних
Туркестанской
области, кандидат
филологических наук

В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ ВСЕ ЧАЩЕ ПОДНИМАЕТСЯ ВОПРОС О НЕОБХОДИМОСТИ РАННЕГО ФОРМИРОВАНИЯ ОТВЕТСТВЕННОГО ОТНОШЕНИЯ К РОДИТЕЛЬСТВУ. МНЕНИЕ О ТОМ, ЧТО БУДУЩИХ МАТЕРЕЙ И ОТЦОВ НЕОБХОДИМО ГОТОВИТЬ К СВОЕЙ РОЛИ ЕЩЕ В ШКОЛЬНЫЕ И СТУДЕНЧЕСКИЕ ГОДЫ, СТАНОВИТСЯ ВСЁ БОЛЕЕ АКТУАЛЬНЫМ. ЭТО НЕ ПРОСТО ИДЕЯ, А ЖИЗНЕННАЯ НЕОБХОДИМОСТЬ.

ВОСПИТАНИЕ НАЧИНАЕТСЯ ЗАДОЛГО ДО РОДИТЕЛЬСТВА

Современное общество сталкивается с множеством вызовов – социальными, культурными, экономическими. И в их преодолении решающую роль играет качество человеческого капитала, то есть личности, формируемые в детстве и юности. Поэтому важно говорить о внедрении в образовательный процесс специальных дисциплин, направленных на подготовку к семейной жизни, воспитанию детей, психологической грамотности. Школа и вуз должны не только давать знания, но и формировать человека – мыслящего, ответственного, умеющего строить отношения, заботиться о других.

Однако одной теории недостаточно. Существенную роль в становлении личности играет **чтение книг**. Именно через литературу ребёнок соприкасается с другими жизнями, взглядами, культурами. Он учится сопереживать, размышлять, спорить, анализировать. Чтение – это диалог с автором, это внутренняя работа души и ума.

Книги формируют внутренний мир человека, его моральные ориентиры. И от того, какие произведения были прочитаны в детстве, зависит многое: как человек будет поступать во взрослой жизни, как будет относиться к другим, какие решения станет принимать в трудных ситуациях. Литература – это не просто развлечение, а мощный инструмент воспитания личности. Все знают, что говорят про малышей: *«Ребёнок то, что он ест»*. Тут, перефразируя поэта, барда В.Высоцкого, можно сказать: *«Человек – то, какие он книги в детстве читал»*.

СИЛА СЕМЬИ: ГДЕ РОЖДАЕТСЯ ЧЕЛОВЕК

Главный институт воспитания – это семья. Именно здесь ребёнок впервые познаёт мир, учится любить, доверять, общаться. Семья должна быть тем местом, где он чувствует себя в безопасности, где его любят и понимают. Но, к сожалению, не всегда это так.

Однажды я стал свидетелем сцены, которая глубоко тронула меня. Молодая мама наблюдала за своей дочерью – девочкой лет пяти-шести, которая оступилась на лестнице, спускаясь по нескольким ступенькам. Она не упала, не травмировалась, но, оказавшись внизу, с испугом посмотрела на мать и заплакала: *«Мамочка, прости меня, что я тебя огорчила...»*

Она ведь ничего плохого не сделала – всего лишь оступилась. Почему же ребёнок чувствует вину и страх перед матерью? Что заставляет её так оправдываться? Очевидно, что ребёнок живёт в условиях постоянного напряжения, страха разочаровать. А если даже мать – человек, который должен быть опорой, вызывает страх, то как будет формироваться психика этого ребёнка? Как он будет взаимодействовать со сверстниками, педагогами, обществом?

Такие ситуации – тревожный сигнал. Они говорят о том, насколько важно не просто присутствие родителей, но и **качество родительской заботы**, их эмоциональная зрелость, умение быть чуткими и принимающими. Ведь в семье формируется фундамент будущей личности: уверенность, самооценка, умение любить и быть любимым.

СЕМЬЯ – ОСНОВА БУДУЩЕГО ОБЩЕСТВА

Семья – это не только личное пространство. Это ячейка общества, от состояния которой зависит здоровье всей нации. Не случайно великий казахский просветитель Абай Кунанбаев говорил:

«Ел болам десен, бесігінді түзе» – «Хочешь быть нацией – держи исправной свою колыбель».

Забота о детях – это забота о будущем. И эта забота должна начинаться задолго до рождения ребёнка. Общество должно создать условия, в которых каждая семья будет чувствовать поддержку – правовую, психологическую, образовательную. Тогда дети будут расти в атмосфере уважения, достоинства и безопасности.

Великий писатель Ф.М.Достоевский писал: *«Счастье всего мира не стоит одной слезы на щеке невинного ребёнка».*

Эта фраза, короткая, но наполненная глубоким смыслом, стала символом гуманизма и высшей нравственной ответственности. Литература Достоевского – это не просто художественные произведения. Это учебники по психологии, морали, даже криминологии. Например, его роман *«Преступление и наказание»* до сих пор изучают криминалисты, юристы, психологи во всём мире.

Это подтверждает огромную образовательную, воспитательную силу книги, литературы. Через чтение дети учатся понимать себя и других, отличать добро от зла, видеть последствия поступков. Поэтому развитие читательской культуры – это стратегическая задача. Особенно в эпоху цифровых технологий, когда визуальный контент вытесняет осмысленное чтение.

КУЛЬТУРНАЯ СРЕДА И ЯЗЫК ОБЩЕНИЯ — ЗЕРКАЛО ОБЩЕСТВА

Одной из острых проблем современности является агрессивная среда, в которой вынуждены расти дети. В общественных местах, на улице, в интернете всё чаще звучит нецензурная лексика, демонстрируются модели деструктивного поведения. Это не может не оказывать пагубного влияния на неокрепшую психику детей.

Дети впитывают всё, что их окружает, в их чистом сознании и мировосприятии отражается весь мир.

Если для них становится нормой слышать оскорбления, видеть хамство и грубость — значит, общество теряет моральные ориентиры. Поэтому очень важно воспитание культуры речи и поведения у детей.

Общество, в котором уважают друг друга, вежливо общаются, где дети видят достойные примеры — становится по-настоящему устойчивым, гуманным и безопасным.

Исследования ученых показали, что серийные убийцы, педофилы, люди с отклонениями в психике, идущие на преступления, в детстве, юношестве воспитывались в не полных, не благополучных семьях. Поэтому, в этой связи очень важно сохранение полноты семьи — с матерью, с отцом, а также с бабушкой и дедушкой.

В некоторых семьях родители не уделяют должного внимания воспитанию ребенка, не общаются с ним, не вникают в его интересы и не считаются с их мнением. И в этом отношении очень важно родительское воспитание на личном примере, общение с ребенком и прививание любви к книгам.

РОЛЬ ГОСУДАРСТВА И СУДЕБНОЙ СИСТЕМЫ В ЗАЩИТЕ ДЕТСТВА

Необходимо сказать о важной роли проводимых реформ судебной системы.

Мне вспоминаются такие случаи, когда я работал заместителем секретаря Союза судей Республики Казахстан, приезжали делегации зарубежных стран.

Запомнилось, как еще тогда, в двухтысячных годах, судьи из европейских стран выражали свое удивление проведенной тогда уже реформе судебной системы, а также цифровизации деятельности судов страны. Кроме того, они поражались тому, как наши суды быстро рассматривают дела, рас-

сказывали, что у них несложные, «простые» дела могут рассматриваться годами.

Как логическое продолжение проводимых реформ в плане гуманизации правосудия явилось создание судов республики по делам несовершеннолетних Указом Президента от 23 августа 2007 года №385 «Об образовании специализированных межрайонных судов по делам несовершеннолетних».

Сегодня суды не только защищают интересы детей, но и способствуют сохранению семьи, предупреждению конфликтов и разрушительных последствий для ребёнка.

Государство играет ключевую роль в формировании среды, в которой растут дети. В Республике Казахстан за последние годы предприняты значительные усилия в этом направлении. На законодательном уровне разработаны и реализуются программы и концепции, направленные на защиту детства, поддержку семей и воспитание подрастающего поколения.

В межрайонном специализированном суде по делам несовершеннолетних Туркестанской области, единственной в республике, утверждена практика, когда в рамках гражданского дела о расторжении брака одновременно рассматриваются вопросы раздела имущества, об определении места жительства совместных детей, о порядке общения с ними проживающего отдельно родителя, а также о взыскании алиментов. Таким образом, удастся избежать ненужной волокиты и лишней траты времени.

Надо отметить, что по многим спорам о расторжении брака в результате разъяснительной работы судей и специалистов судов стороны примеряются и просят оставить иск без рассмотрения или отказываются от иска. В результате по многим делам судами выносятся определения об оставлении иска без рассмотрения или о прекращении производства по делу. Практика показывает, что суды активно применяют примирительные процедуры, медиацию, что позволяет разрешать споры без эскалации конфликта. Ведь за каждым судебным делом — чья-то жизнь, чья-то судьба. Нельзя забывать, что за каждым примирением смех и счастье ребенка.

Сегодня, возможно, необходимо, чтобы судьи располагали достаточным запасом времени, чтобы глубже вникать в каждое дело, в том числе использовать ресурсы психологов и медиаторов.

Высказываются мнения, что подсудность споров о разделе имущества, где сторонами являются супруги, имеющие общих несовершеннолетних детей, определена не совсем верно. Что эти споры

должны рассматриваться в судах общей юрисдикции, так как за каждым спором о разделе всякого имущества стоят люди, у которых есть несовершеннолетние дети, младшие братья или сестры, внуки. Всякий имущественный спор касается также и интересов детей, имеющих отношение к одной из сторон по делу. Кроме того, это позволило бы уделять должное внимание спорам, касающимся непосредственно самых насущных проблем и интересов детей, в силу введенной специализации.

Необходимо учитывать, что недостаточное внимание к сторонам – взрослым ущемляет права несовершеннолетних детей, поэтому очень важно, чтобы уделялось более всестороннее внимание к семейным спорам.

Судебное решение должно быть не только законным, но и справедливым по сути, учитывать интересы ребёнка – как когда-то говорили, самого привилегированного члена общества.

Возможно, было бы разумным предусмотреть обязательную консультацию семейных психологов в досудебном порядке, то есть до подачи иска о расторжении брака. Многие конфликты могли бы быть разрешены на этом этапе, если дать сторонам – членам семьи шанс быть услышанными и понятыми именно специалистами в этой отрасли психологии.

В этом плане хочется обратить внимание на заинтересованность руководства Верховного Суда Республики Казахстан, Туркестанского областного суда в проведении более глубокой профилактики семейных кризисов.

В десяти регионах Казахстана, в том числе и Туркестанской области, суды заключили меморандумы с Общественным фондом «Право» о сотрудничестве, на основании которых фондом в судах оснащены кабинеты и финансируются услуги психологов и медиаторов, работающих в судах непосредственно по рассматриваемым делам.

Руководство Общественного фонда «Право» готово сотрудничать и с остальными регионами республики.

Психологи фонда проводят диагностику проблем каждой семьи, готовят квалифицированные заключения по спорам о расторжении брака, определении места жительства ребенка с родителем, живущим отдельно. В рамках оказания социально-психологической и правовой помощи супругам, находящимся в процессе развода и детям специалисты «Центра ресурсной поддержки семьи при семейных судах «Бақытты отбасы» взаимодействуют со всеми заинтересованными государственными органами и учреждениями: органами опеки и попечительства, образования, здравоохранения, полиции, центрами занятости населения и другими.

В Туркестанской области люди придерживаются традиционного уклада жизни, уважают традиции, старших по возрасту, что облегчает воспитание подрастающего поколения.

Однако, как говорят педагоги, убежденные сединой аксакалы, и те, кого беспокоят вопросы воспитания, зачастую ощущается недостаточное воспитание самих родителей.

Будущее любого государства напрямую зависит от того, как оно относится к своим детям. Мы не можем позволить себе относиться к вопросам воспитания формально. Всё начинается с семьи, с первых слов, первых книг, первого примера.

Только сформировав в ребёнке уважение к себе и другим, любовь к знанию и справедливости, мы можем надеяться на то, что вырастим сильное, честное, думающее поколение. Поколение, которое будет строить мир не на страхе и агрессии, а на любви, понимании и ответственности.

И в этом – наша общая задача. Задача родителей, педагогов, судей, служащих и каждого гражданина.

АЙЫППҰЛМЕН ШЕКТЕЛУ ТАБИҒАТТЫ ҚОРҒАМАЙДЫ

ҚАЗАҚСТАНДА СОҢҒЫ ЖЫЛДАРЫ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ҚҰҚЫҚБҰЗУШЫЛЫҚТАР БОЙЫНША АЙЫППҰЛДАР КӨЛЕМІ АЙТАРЛЫҚТАЙ ӨСТІ. ҚР ЭКОЛОГИЯ ЖӘНЕ ТАБИҒИ РЕСУРСТАР МИНИСТРЛІГІНІҢ ДЕРЕГІНЕ СҮЙЕНСЕК, 2024 ЖЫЛЫ ТАБИҒАТТЫ ҚОРҒАУ САЛАСЫНДА 43 МЫҢНАН АСТАМ ӘКІМШІЛІК ІС ҚОЗҒАЛЫП, ЖАЛПЫ СОМАСЫ 45 МЛРД ТЕҢГЕГЕ ЖУЫҚ АЙЫППҰЛ САЛЫНҒАН. БҰЛ 2021 ЖЫЛМЕН САЛЫСТЫРҒАНДА ШАМАМЕН 2,5 ЕСЕГЕ КӨП. АЙЫППҰЛДАРДЫҢ АРТУЫ – ЭКОЛОГИЯНЫ ҚОРҒАУҒА БАҒЫТТАЛҒАН МЕМЛЕКЕТТІК САЯСАТТЫҢ ҚАТАЮЫМЕН БАЙЛАНЫСТЫ. ДЕГЕНМЕН, ҚОҒАМДА ДА, САРАПШЫЛАР АРАСЫНДА ДА БІР САУАЛ КӨТЕРІЛЕ БЕРЕДІ: АЙЫППҰЛ САЛУМЕН ШЕКТЕЛУ ЖЕТКІЛІКТІ МЕ?

Айыппұл – жазаның бір түрі ғана деп білеміз. ҚР Әкімшілік құқықбұзушылық туралы кодекстің (ӘҚБтК) 328-344-баптары экологиялық нормаларды бұзуға қатысты санкцияларды нақтылайды. Мұнай төгіндісі, жерді бүлдіру, қалдықтарды заңсыз көму, ауаны ластау, су ресурстарын рұқсатсыз пайдалану – бәрінің айыппұл мөлшері анық.

Мысалы, ӘҚБтК 328-бабы – қоршаған ортаны ластағаны үшін жеке тұлғаларға 20 АЕК, лауазымды адамдарға 50 АЕК, кәсіпкерлік субъектілеріне 200-ден 2000-ғ дейінгі АЕК көлемінде айыппұл қарастырылған; 341-бап – өндіріс және тұтыну қалдықтарын заңсыз көму үшін 500-3000 АЕК айыппұл.

Алайда, айыппұл тек қаржылық салмақ түсіреді. Қоршаған ортаға келетін бірыңғай, тұрақты залалды айыппұлдың өзі өтей алмайды. Экологиялық құқық бұзушы айыппұл төлеп, ісін жалғастыра берсе – табиғатқа келген зиян ешқашан толық қалпына келмейді.

АЙЫППҰЛ АРТҚАНЫМЕН ҚҰҚЫҚБҰЗУШЫЛЫҚ АЗАЙҒАН ЖОҚ

2023 жылы Экологиялық заңнамаларға енгізілген өзгерістер кәсіпорындарға экологиялық талаптарды бұзғаны үшін өтемақы түрінде төлемдерді күшейтті. Оның ішінде, «Ластаушы төлейді» қағидаты нақты бекітілді; Есептеу әдістемесі біріздендірілді; Кәсіпорындарды компенсациялық ағаш отырғызуға және қалдықтарды қайта өңдеуге инвестициялауға міндеттеу күшейтілді.

Дегенмен, іс жүзінде көптеген кәсіпорындар айыппұлды «жұмыс шығыны» ретінде қарастыратынын 2024 жылғы Бас прокуратураның қадағалау талдауы да көрсетеді. Демек айыппұл көлемінің артуы құқықбұзушылықтың азаюына автоматты түрде әсер етпейді.

Нақты мысалдар айыппұлдың жеткіліксіз екенін көрсетеді. Мәселен, 2024 жылы Маңғыстау ай-

мағы бойынша 700-ден астам заңсыз қоқыс орны анықталып, жергілікті мекемелерге 1,2 млрд теңге айыппұл салынған. Бірақ айыппұл төленгенімен, қоқыс жиналу қарқыны баяу, ал жаңа заңсыз төгілген орындар қайта пайда болуда. Кейін Каспийдің Атырау аймағы бойынша балық шаруашылығына келтірілген залал үшін мұнай компанияларына бірнеше миллиард теңге айыппұл салынған. Бірақ Каспийдегі балықтың азаюы тоқтамады, себебі айыппұл экожүйені қалпына келтіре алмады. Алматының ауа сапасының нашарлауын алсақ та, қалалық экология департаментінің мәліметінше, ірі кәсіпорындар мен автопарктерге ай сайын жүздеген хаттама жасалады. Бірақ бұл ұзақ мерзімді экологиялық саясатқа әсер етпейді, қала әлі де PM2.5 деңгейі бойынша әлемдегі ең лас қалалардың қатарында.

ҚАНДАЙ ШЕШІМ ҚАЖЕТ?

Еліміздің экология және құқық саласы мамандарының, халықаралық тәжірибе бойынша OECD сарапшыларының, әлбетте біздің де ойымызша айыппұлмен шектелудің жеткіліксіз екенін мына себептермен байланыстырамыз. Ең алдымен – міндетті экологиялық аудит енгізу мәселесі. Кәсіпорындар айыппұл төлеумен емес, тәуекелді басқарумен жұмыс істегені маңызды. Ал, екіншіден – қайта қалпына келтіру міндетін нақтылау қажеттілігі. Мысалы, ЕО елдерінде кәсіпорын табиғатқа зиян келтірсе, айыппұлдан бөлек, өз есебінен жерді қалпына келтіреді, су айдындарын тазалайды, биоәртүрлілікті қалпына келтіру шараларын орындайды. Қазақстанда бұл тетік жұмыс істемейді. Маңызды шаралардың тағы бірі ол қылмыстық жауапкершілікті күшейту.

ҚР Қылмыстық кодексінің 333-337-баптары экологиялық қылмыстарды қарастырады. Бірақ,

іс жүзінде олардың көпшілігі әкімшілік жаза деңгейінен аспайды. Сол сияқты, экологиялық мониторингті толық цифрландыру да қажеттілік. Қазір көптеген өңірде мониторинг әлі де қағаз форматында қалып отыр. Қазақстанға ауадай қажеті – ол автоматтандырылған датчиктер, онлайн ашық экопорталдар, халыққа қолжетімді шынайы деректер. Осы орайда, тәртіптік және корпоративтік жауапкершілікті күшейту де ерекше маңызды. Айыппұл кәсіпорынға салынады, бірақ, нақты ластауға жол берген инженер, эколог, цех бастығына жеке жауапкершілік те жүктелуі керек, деп санаймыз.

Ой тұжырымдай келе, айыппұл салу – экологиялық құқық бұзушылықтармен күрестің бір ғана тетігі дегенге келеміз. Иә, айыппұл маңызды, бірақ, ол экономикалық қысым жасайды, заң бұзушыны «ойландырады». Дегенмен, айыппұл – құқық бұзушылықтың салдарына берілетін жауап, ал экология – алдын алуды қажет ететін сала. Егер біз тек айыппұлмен шектелсек, онда табиғатқа келген зиянның орны толмайды, құқықбұзушылықтың қайталануы жалғасады, түптеп келгенде экологиялық мәдениет те қалыптаспайды.

Қазақстан үшін тиімді жол – айыппұлды комплексті экологиялық саясатпен ұштастыру, яғни, аудитті, қалпына келтіру міндеттерін, цифрландырылған мониторингті, қылмыстық жауапкершілікті және қоғамның белсенді қатысуын шынайы қамтамасыз ету.

Табиғатты қорғау – тек жазалау емес, жүйелі басқару, деп білеміз.

Гүлбақыт ОСПАН,

Ш. Есенов атындағы Каспий технологиялар және инжиниринг университеті

Құқық және халықаралық қатынастар факультетінің, құқықтану кафедрасының қауымдастырылған профессоры (доцент), PhD докторы

ЗАҢДЫҚ МАҢЫЗЫ БАР ФАКТІЛЕРДІ АНЫҚТАУ

Салтанат МЕҢЛІБЕК,
*Қарасай аудандық
сотының судьясы
Алматы облысы*

ЗАҢДЫҚ МАҢЫЗЫ БАР ФАКТІЛЕРДІ АНЫҚТАУ АЗАМАТТЫҚ ІС ЖҮРГІЗУДІҢ ЕРЕКШЕ ӨНДІРІСІМЕН ҚАРАЛАТЫН САНАТТАРДЫҢ БІРІНЕ ЖАТАДЫ. БҰЛ ТҰРҒЫДАҒЫ ІС БАСҚА АДАМДАРДЫҢ МҮДДЕЛЕРІН ҚОРҒАУ МАҚСАТЫНДА СОТҚА ЖҮГІНУГЕ ҚҰҚЫҒЫ БАР АЗАМАТТАР МЕН ҰЙЫМДАР АРЫЗДАРЫНЫҢ НЕГІЗІНДЕ ҚОЗҒАЛАДЫ. ЕРЕКШЕ ІС ЖҮРГІЗУ ҚАНДАЙ ЖАҒДАЙДА ҚОЛДАНЫЛАДЫ ДЕСЕК, АТАЛҒАН ІСТЕРДЕ СОТ ЗАҢДЫҚ МАҢЫЗЫ БАР ФАКТІЛЕРДІ, ЯҒНИ, ОНЫҢ ӘРЕКЕТТЕРІ МЕН ОҚИҒАЛАРЫН, ЖАҒДАЙЛАРЫН АЙҚЫНДАУ АРҚЫЛЫ АЗАМАТТАР МЕН ҰЙЫМДАРДЫҢ ЗАҢДЫ МҮДДЕЛЕРІН ҚОРҒАЙДЫ. МҰНЫҢ ЖАЛПЫ ТӘРТІБІ АЗАМАТТЫҚ ПРОЦЕСТІК КОДЕКСТІҢ 4-КІШІ БӨЛІМІМЕН ДӘЙЕКТЕЛГЕН.

Азаматтық процестік кодекстің 302-бабына сәйкес, сотта ерекше іс жүргізу тәртібімен қаралатын істер құрамына заңдық маңызы бар фактілерді анықтау, бала асырап алу, азаматты хабарсыз кетті деп тану, азаматты қайтыс болды деп жариялау, азаматты әрекетке қабілетсіз деп тану, азаматтық хал актілері жазбаларының дұрыс еместігін анықтау істері жатады.

Осындай істерде бірыңғай тәжірибе қалыптастыру, сол арқылы соттардың біліктілігін көтеру мақсатында Жоғарғы Сот «Заңдық маңызы бар фактілерді анықтау туралы істер бойынша сот практикасы туралы» нормативтік қаулы қабылдады.

Ерекше іс жүргізу тәртібінде заңдық маңызы бар фактілердің анықталуы тек азаматтар үшін ғана емес, мемлекет үшін де маңызды. Өйткені, заңдық маңызы бар фактілерді анықтаудың сот тәртібін белгілеу кезінде қандай да бір жеңілдіктер мен мүлкілік пайдаға заңсыз қол жеткізуге, яғни, осы мақсатта құқықтарды теріс пайдалануға тосқауыл қойылады.

Заңдық маңызы бар фактілерді анықтау туралы істерде сот азаматтар мен заңды тұлғалардың жеке не мүлкілік құқықтарының туындауына, өзгеруіне немесе тоқтатылуына байланысы бар, яғни Азаматтық процестік кодекстің 305-бабымен айқындалған фактілерді анықтайды. Соларды қысқаша айтсақ, адамдардың туыстық қатынастары, адамның біреудің асырауында болуы, туу, бала асырап алу, некеге тұру, ажырасу және қайтыс болуды тіркеу, әкелікті тану, өзгеше тәртіппен растау мүмкін болмаған жазатайым жағдай, 305-баптың басқа бөліктерімен нақтыланған осы секілді жайттар ел заңдарымен анықтаудың өзгеше тәртібі көзделмесе сотпен анықталады.

Мән берерлігі, Азаматтық процестік кодекстің 306-бабына сәйкес, сот арыз берушінің заңдық маңызы бар фактілерді куәландыратын тиісті құжаттарды өзге тәртіппен алу немесе жоғалған құжаттарды қалпына келтіру мүмкіндігі болмаса ғана осы фактілерді анықтайды.

Жылжымайтын мүлкінің орналасқан жері бойынша сотқа берілетін заңдық маңызы бар фактіні анықтау туралы істерде жылжымайтын мүлкі объектілерін иеленіп, пайдалануды немесе оларға билік етуді растайтын құжаттары болу фактілерін қоспағанда арыз беруші өзінің тұрғылықты жеріндегі сотқа жүгіне алады.

Сотқа арыз заң талаптары сақтала отырып жазылуы керек. Мысалы, арыз берушінің арызда қажетті фактіні қандай мақсатпен анықтау қажеттігін көрсетуі, сондай-ақ, тиісті құжаттарды алуы немесе жоғалған құжаттарды қалпына келтіруі мүмкін еместігін растайтын дәлелдемелерді келтіруі міндет. Себебі, арыз сотқа қабылданған кезде арыз берушіден заңдық мүддесін анықтау, осы фактіні куәландыратын тиісті құжаттарды алуы, сондай-ақ, жоғалған құжаттарды қалпына келтіру мүмкін еместігін растайтын жазбаша дәлелдемелер талап етіледі.

Заңдық маңызы бар фактілерді анықтау туралы арыздарды қарау барысында, мемлекеттік органдардың кейбір қызметкерлері тарапынан кеткен қателіктер олардың өз жұмыстарына жауапсыздығын байқатады. Мысалы, азаматтарға құқық белгілейтін құжаттарды беру кезінде қажетті мәліметтер дұрыс жазылмайды. Сонымен қатар, құқық белгілейтін құжаттардың жоғалуы азаматтардың немқұрайдылығын көрсетеді.

Заңдық маңызы бар фактілер құқықтық салдардың орындалуын қамтамасыз ететіндіктен оларды анықтау тек соттың құзырына кіреді. Себебі, фактілер тексеріліп, тиісті дәлелдемелермен расталуы керек. Мысалы, өмірден озған адамның жақындары көп жағдайда медициналық мекемеге барып, сот-медициналық сараптама өткізуге мән бермейді. Сондықтан, медициналық ұйым қайтыс болу туралы медициналық куәлікті беруден бас тартады.

Соның салдарынан медициналық куәлік берілмей, азаматтық хал актілерінің ақпараттық жүйесінде азаматтың қайтыс болғаны тіркелмей қалады. Осыған орай, туыстары сотқа қайтыс болу фактісін анықтау туралы арызбен жүгінеді. Қайтыс болу фактісінің анықталуы азаматтың құқықтық жағдайын түбегейлі өзгертіп, құқықтық мүлкке байланысты заңдық қатынастарды қалыптастырады. Сондықтан, ол азаматтық құқық, мұрагерлік заңнама және басқа да құқықтық салаларда айрықша маңызға ие.

Заңдық маңызы бар фактілерді анықтау туралы соттың шешімі, егер мұндай құқық тиісті органдар беретін құжаттарды ауыстырмай, тіркелуге жататын болса, тиісті құқықты мемлекеттік тіркеуге және қажетті құжаттарды беруге негіз болады.

АДМИНИСТРАТИВНО- ПРАВОВАЯ ЗАЩИТА ОТ ДОМАШНЕГО НАСИЛИЯ

А. ТУКУБАЕВА,
*судья Талгарского
районного
суда Алматинской
области, магистр
юридического права*

РАЗВИТИЕ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН В КАЧЕСТВЕ ПРАВОВОГО И ДЕМОКРАТИЧЕСКОГО ГОСУДАРСТВА НАПРЯМУЮ ЗАВИСИТ ОТ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА И УКРЕПЛЕНИЯ ПРАВОПОРЯДКА, ОБЕСПЕЧИВАЮЩЕГО ЗАЩИТУ БАЗОВЫХ СОЦИАЛЬНЫХ ЦЕННОСТЕЙ, ВКЛЮЧАЯ ЖИЗНЬ, ЗДОРОВЬЕ И ЛИЧНУЮ БЕЗОПАСНОСТЬ ГРАЖДАН. ОДНОЙ ИЗ АКТУАЛЬНЫХ ПРОБЛЕМ СОВРЕМЕННОГО КАЗАХСТАНСКОГО ОБЩЕСТВА ЯВЛЯЕТСЯ НАСИЛИЕ В СЕМЕЙНО-БЫТОВОЙ СФЕРЕ, КОТОРОЕ ЗАТРАГИВАЕТ ШИРОКИЙ СПЕКТР ПРАВ И СВОБОД ЛИЧНОСТИ – ОТ НЕДИСКРИМИНАЦИИ И РАВНОПРАВИЯ ДО ЗАЩИТЫ ОТ ФИЗИЧЕСКОГО, ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО, СЕКСУАЛЬНОГО И ЭКОНОМИЧЕСКОГО НАСИЛИЯ

В последние годы национальное законодательство претерпело изменения, вызванные декриминализацией внутренней политики, что позволяет лучше соблюдать стандарты в этой области. Важность метода противодействия семейно-бытовому насилию неоднократно применялась в политических инициативах, включая Послание Президента Республики Казахстан К.-Ж. Токаева от 16 марта 2022 года. Президент уделяет внимание уровню власти в обществе как один из приоритетов государственной политики, уделяя особое внимание защите женщин.

В Казахстане ежедневно в полицию поступает около трехсот заявлений по фактам бытового насилия. Ежедневно в стране из-за этой безнравственности погибают не менее восьмидесяти женщин. В 2023 году около 150 получили серьёзные ранения, 200 – средней степени тяжести и более 4000 – лёгкие ранения. И эти данные вызывают тревогу, поскольку, особенно женщин и детей избивают, калечат и убивают. За 10 месяцев 2023 года к административной ответственности за указанные правонарушения было привлечено 50 000 человек, а к уголовной – 700 человек. В 2024 году в полицию Казахстана поступило около 100 тысяч сообщений о случаях домашнего насилия. Выдано 72 тысячи защитных предписания, а судебные решения приняты по 16 тысячам дел.

Парламентом РК в апреле 2024 года были приняты законы Республики Казахстан: «О внесении изменений и дополнений в Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях по вопросам обеспечения прав женщин и безопасности детей» и «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам обеспечения прав женщин и безопасности детей». Поправки в указанные законы направлены на совершенствование правовых, социальных, институциональных и иных основ государственной семейной политики, усиление защиты прав женщин и безопасности детей, ужесточение административной и уголовной ответственности за нарушение их безопасности, профилактику насилия в семейно-бытовой сфере.

Несмотря на активное освещение проблем домашнего хозяйства, ее актуальность остается высокой. Сложившаяся ситуация обусловлена рядом негативных факторов: несовершенством законодательства, недостаточной координацией субъектов,

ответственными за профилактику и гарантиями получения результатов, а также отсутствием комплексных исследований в области административно-правовой защиты. В данных обстоятельствах возникает необходимость разработки новых подходов к совершенствованию законодательства и административно-юрисдикционной деятельности органов внутренних дел Республики Казахстан по защите от домашнего насилия обуславливают актуальность выбранной темы диссертационного исследования.

В 2024 году в Казахстане были приняты изменения в законодательство, касающиеся уголовной ответственности за побои и умышленное причинение легкого вреда здоровью. Согласно новому закону, подписанному Президентом 15 апреля 2024 года, эти деяния были возвращены в Уголовный кодекс, после того как они были исключены из него в 2017 году в рамках декриминализации. Теперь за такие преступления предусмотрены уголовные наказания, включая штрафы, общественные работы или арест. Особое внимание уделяется насилию в отношении несовершеннолетних, для которых примирение сторон исключается, а наказание ужесточается.

Анализ законодательства Республики Казахстан позволяет утверждать, что в действующих нормативных правовых актах под насилием подразумеваются любые формы физического, психологического или иного принуждения, нарушающие свободу, волю и личную безопасность человека.

На сегодняшний день Казахстан является одной из стран, в которой умышленное причинение легкого вреда здоровью в семейно-бытовой сфере является уголовным правонарушением. Административно-правовая защита от домашнего насилия представляет собой урегулированную нормами административного права деятельность уполномоченных государственных органов по применению правовых форм и методов, направленных на обеспечение, восстановление и реализацию прав и законных интересов лиц, подвергшихся насилию в семейно-бытовой сфере. Эта деятельность осуществляется в пределах компетенции соответствующих субъектов и носит как правоприменительный, так и профилактический характер.

Противодействие домашнему насилию в рамках административного права целесообразно рассматривать как форму правовой защиты, выражающуюся в реализации комплекса мер пред-

упреждения, пресечения и минимизации рисков совершения насильственных административных правонарушений. В связи с этим предлагается использовать термин «противодействие» как обобщающую категорию, охватывающую все формы административно-правового реагирования, реализуемого как государственными, так и негосударственными субъектами.

Согласно статей 20-22 Закона Республики Казахстан от 04 декабря 2009 года № 214-IV «О профилактике бытового насилия», к специальным мерам административно-правовой защиты от домашнего насилия следует отнести:

- защитное предписание (ст. 20);
- административное задержание (ст. 21);
- установление особых требований к поведению правонарушителя (ст. 22).

Защитное предписание представляет собой установленное мероприятие временного ограничения прав или возложение обязанностей на лицо, совершившее домашнее насилие, направленное на обеспечение безопасности потерпевшего. Согласно п. 3 ст. 20 Закона Республики Казахстан от 04 декабря 2009г. № 214-IV «О профилактике бытового насилия», защитным предписанием запрещается совершать домашнее насилие, вопреки воле потерпевшего разыскивать, преследовать, посещать, вести устные, телефонные переговоры и вступать с ним в контакты иными способами, включая несовершеннолетних и (или) недееспособных членов его семьи. В то же время важно учитывать, что вопрос безопасности потерпевшего при реализации защитного предписания в таком аспекте не должен носить абстрактный характер, потому что любое домашнее насилие по своей природе уже несет опасность.

Реализация административного задержания, предусмотренного ст. 21 Закона Республики Казахстан от 04 декабря 2009 г. № 214-IV «О профилактике бытового насилия», исполняется в случаях, когда вынесения защитного предписания недостаточно для обеспечения безопасности потерпевшего, и заключается во временном лишении субъекта домашнего насилия свободы действия и передвижения с принудительным содержанием в специальном помещении.

Установление особых требований к поведению правонарушителя, совершившего домаш-

нее насилие, в порядке ст. 22 Закона Республики Казахстан от 04 декабря 2009 г. № 214-IV «О профилактике бытового насилия», связано с осуществлением судом и исключительно им запретов:

1) вопреки воле потерпевшего разыскивать, преследовать, посещать, вести устные, телефонные переговоры и вступать с ним в контакты иными способами, включая несовершеннолетних и (или) недееспособных членов его семьи;

2) приобретать, хранить, носить и использовать огнестрельное и другие виды оружия;

3) немедицинское употребление психоактивных веществ.

Состояние криминогенной ситуации в Казахстане свидетельствует о необходимости развития системы предупреждения и профилактики бытового насилия, ее совершенствования с учетом актуальных потребностей семьи, общества и государства. Также назрела необходимость дальнейшего совершенствования действующего законодательства в сфере семейной и гендерной политики для создания эффективных механизмов устранения дискриминационных норм. По результатам исследования выявлены недостатки национального законодательства, в т.ч. профильных законов в сфере профилактики бытового насилия и гендерного равенства, уголовного и трудового законодательства, а также иных правовых актов.

Законодательная основа РК и принятые меры недостаточно обеспечивают задачу противодействия семейно-бытовому насилию. Об этом свидетельствуют масштабы совершаемых в республике административных и уголовных правонарушений в сфере семейно-бытовых отношений.

Изменения и кризисные явления в социально-экономической сфере, криминализация отдельных сторон общественных отношений, новые факторы, обуславливающие бытовые правонарушения, требуют постоянного мониторинга, совершенствования правовых актов в сфере противодействия семейно-бытовому насилию на соответствие модельному законодательству и международным стандартам. Также дальнейшего совершенствования требуют развитие межведомственного взаимодействия государственных органов и проработка создания единого государственного органа по вопросам семьи.

ЭЛЕКТРОНДЫ СОТ ТӨРЕЛІГІНІҢ МАҢЫЗЫ

Айгүл ХАТЫБАЕВА,
Алматы қаласы
Алмалы аудандық
№2 сотының
судьясы

ТӘУЕЛСІЗ МЕМЛЕКЕТІМІЗДІҢ ДАМУ БАҒЫТЫН
АЙҚЫНДАЙТЫН «ҚАЗАҚСТАН – 2050» СТРАТЕГИЯЛЫҚ
ҚҰЖАТЫНДА ЕЛ ХАЛҚЫНЫҢ СОТ ТӨРЕЛІГІНЕ ДЕГЕН СЕНІМІН
АРТТЫРУ, СОНЫМЕН ҚАТАР, СОТПАРДЫҢ АШЫҚТЫҒЫ МЕН
ОБЪЕКТИВТІЛІГІН АНЫҚТАЙТЫН ЭЛЕКТРОНДЫ АҚПАРАТТЫҚ-
ИННОВАЦИЯЛЫҚ ЖҮЙЕСІН ЕНГІЗУ СЫНДЫ АУҚЫМДЫ
МӘСЕЛЕЛЕР ҚАМТЫЛҒАН. СОҒАН ОРАЙ, ҚАЗАҚСТАНДЫҚ
СОТПАРДА ЭЛЕКТРОНДЫ СОТ ТӨРЕЛІГІН ІСКЕ АСЫРУ МЕН
АҚПАРАТТАНДЫРУҒА ҚАТЫСТЫ АУҚЫМДЫ ЖҰМЫСТАР
АТҚАРЫЛУДА.

Электронды сот төрелігі сот ісін жүргізуді оңтайландырудың және бюрократиялық кедергілерді болдырмаудың, қарапайым азаматтар үшін сот жүйесінің ашықтығы мен қолжетімділігін қамтамасыз етудің тиімді құралы саналады. Республика соттарына енгізілген жаңа технологиялар бүгінде сот ашықтығының кепіліне айналды. Электронды сот төрелігі соттардың қызметі туралы ақпаратқа қол жеткізуді қамтамасыз етумен қатар, сот ісі жүйесін автоматтандыруды жеделдетеді.

Ақпараттық технологиялардың қарқынды дамуы қоғамның барлық саласына, соның ішінде сот жүйесіне де зор ықпалын тигізгенін заңдарға кіргізілген толықтырулардан да көруге болады. Азаматтық процестік кодекске электрондық сот ісін жүргізуге қатысты арнайы тарау енгізілді. Мақалада электрондық сот ісін жүргізудің ерекшеліктері түсіндіріледі. Азаматтық сот ісі қағаз немесе электрондық форматта жүргізіледі. Осы екі форматтың қайсысы қолданылатыны талап қоюшының сотқа жүгіну тәсіліне байланысты. Дегенмен, Азаматтық процестік кодекстің 133-1-бабының 2-бөлігіне сәйкес, сотта іс жүргізу форматын өзгертуге болады.

Мұндай жағдайда, тараптардың пікірлері мен процесті жүргізудің техникалық мүмкіндіктері ескеріледі. Сот ісін жүргізу форматы өзгертілген кезде бұл туралы уәжді ұйғарым шығарылады. Электрондық форматта жүргізілген іс соттың автоматтандырылған ақпараттық жүйесінде орналастырылады және ол сот актісінің түпнұсқасы болып танылады.

Электрондық құжатты пайдалануға ел заңдарымен тыйым салынбаған жағдайларда олар жазбаша нысандағы құжаттармен бірдей мәнге ие.

Іске қатысушылардың техникалық байланыс құралдарын пайдалану арқылы сот отырысына қатысу мүмкіндігі Азаматтық процестік кодекстің 133-3-бабымен нақтыланған. Бұл үшін іске қатысатын адамдардың бірі, өкілдер, куәлар мен сарапшылар, мамандар, аудармашылар болсын өтінішхат мәлімдеуі тиіс немесе олар соттың бастамасымен де процеске техникалық байланыс құралдарын пайдаланып қатыса алады.

Сот отырысында пайдаланылатын техникалық байланыс құралдары арқылы төрағалық етушінің іске қатысатын адамның жеке басын анықтау, сондай-ақ, өкілдің өкілеттіктерін тексеру мүмкіндіктері қамтамасыз етілуі керек. Егер ондай техникалық мүмкіндік жоқ болса, сот отырысына қатысу құқығы іске қатысатын адамның тұрғылықты жерінде сотпен қамтамасыз етіледі.

Әскери қызметшілердің, емдеу, сондай-ақ, халықты әлеуметтік қорғау мекемелеріндегі, күзетпен ұстау немесе бас бостандығынан айыру орынындағы адамдардың іске қатысуын қамтамасыз етуде аталған мекемелердің техникалық байланыс құралдары пайдаланылатын болса, онда жеке басты анықтау, істі қарайтын соттың оларға құқықтары мен міндеттерін түсіндіргені және оларды бұзғаны үшін жауаптылық туралы ескертілгені жөнінде қолхат алу осы мекемелер әкімшілігінің жәрдемімен жүзеге асырылады.

Сот процесіне қатысатын адамның жеке басын куәландыратын құжаттар мен оның қолхатының куәландырылған көшірмелері алынған күннен кейінгі жұмыс күнінен кешіктірілмей, істі қарайтын сотқа жіберілу қажет. Өйткені, бұлар іс материалдарына қосып тігіледі. Процеске қатысуға мүмкіндік жасайтын техникалық байланыс құралдарын қолдану тәртібін, оларға қойылатын талаптарды сот әкімшілігі саласындағы уәкілетті мемлекеттік орган АПК-нің талаптарын ескере отырып айқындайды.

Сот талқылауының дыбыс-бейне жазбасы электрондық хаттама деп танылады. Оның толықтығы мен құрылымын, сапалы тыңдалуын қамтамасыз ететін техникалық талаптарды сот әкімшілігі саласындағы уәкілетті мемлекеттік орган анықтайды.

Сотқа түсетін материалдардың электронды түрде тіркеліп, судьяға сол сәтте қолжетімді болуы, қағаз құжат айналымын азайтып, істердің жылдам қаралуына ықпал етуде. Электрондық сот жүйесі сот ісін жүргізу үдерісін жеделдетіп, ашықтық пен тиімділікті қамтамасыз етуде маңызды қадам болғанын уақыт көрсетуде.

ӘЛ-ФАРАБИ БІЛІМ БҰЛАҒЫ

ҚАЗІРГІ ЗАМАН – БІЛІМДІЛЕРДІҢ ЗАМАНЫ «БІЛІМДІ БОЛУ ДЕГЕН – ЖАНАЛЫҚ АШУҒА ҚАБІЛЕТТІ БОЛУ» ДЕП ТҮРКІ ОЙШЫЛДАРЫНЫҢ ЕҢ АТАҚТЫСЫ, «ӘЛЕМНІҢ ЕКІНШІ ҰСТАЗЫ» АТАНҒАН ӘБУ НАСЫР ӘЛ-ФАРАБИДІҢ ТАЙҒА ТАҢБА БАСҚАНДАЙ ҚЫЛЫП АЙТЫЛҒАН АТАЛЫ СӨЗІНІҢ ӨЗЕКТІЛІГІ АРТЫП КЕЛЕДІ. ХХІ ҒАСЫР – БІЛІМ МЕН ҒЫЛЫМ ҒАСЫРЫ. ҚОҒАМДЫ АЛҒА СҮЙРЕЙТІН АЛЫП КҮШ – БІЛІМ.

Еліміздің дамыған өркениетті мемлекеттермен терезесі тең түсіп, нық қадам басуы үшін болашақтың тізгінін ұстар білімі, жер жаһанды жаңартатын ой-өрісі ұшқыр, дүниетанымы мұхит асып, таудай алпауыт, еліміздің ұлан-ғайыр жеріндегі кең саналы ұрпақ тәрбиелеу – бүгінгі күннің басты талабы. әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті – 90 жылдан астам аса бай тарихы бар, өзіндік салт-дәстүрімен, көп жылдық ғылыми тәжірибесімен Қазақстан Республикасындағы жоғары оқу орындар жүйесінің көшбасшысы. Таудың баурайында орналасқан алып ғимараттар, оқу нысандары, жап-жасыл табиғат көрінісі, рухани, ғылыми мәдени байлыққа толы жаңа кітапханасы, үлкен аумақты алып жатқан ҚазҰУ қалашығы деп аталады.

Қазіргі таңда ҚазҰУ – ата-бабамыз қасықтай қаны қалғанша қорғап кеткен ұлан-ғайыр даламыздың түкпір-түкпірінен білім қуып келген жастармен шетел азаматтарымен қоса есептегенде 20 мыңдай студентке білім беріп отырған қара шаңырақ. Университет 16 факультетті құрап, 180 сала бойынша мамандар даярлайды. 2000-нан астам профессорлар, докторлар, ғылым кандидаттары мен философия докторлары және көптеген жоғары білімді кадрлар жұмыс жасайды. ҚазҰУ түлектері мемлекеттік қызметтерде сан тармақталған салалар бойынша белсенді, беделді қызметтерін абыроймен атқарып келеді.

Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ беделді ThomsonReuters агенттігінің «2011 жылғы ғылым төңірегіндегі жетістіктері үшін» арнайы дипломымен марапатталған Қазақстан Республикасының бірінші жоғары оқу орны. Сондықтанда жұмысқа қабылдаушылар университет студенттерінің сапалы білім деңгейін жоғары бағалап, жұмысқа орнала-суда ҚазҰУ түлектері зор мүмкіншіліктер мен ар-

тықшылықтарға ие болады. 90 жылдан астам уақыт аралығында әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті көптеген жетістіктерге ие болды. Соның ішінде атап өтетін болсақ, әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті – Қазақстан ЖОО Басты рейтингісі бойынша көшбасшы, мемлекетіміздің тарихында бірінші болып Қазақстан Республикасының Президенті сыйлығының лауреаты «Сапа саласындағы жетістіктері үшін», Тәуелсіз мемлекеттер достастығының «Қызметтер мен өнім сапасы саласындағы жетістіктері үшін сыйлығының иегері. Біздің университетіміздің Халықаралық университеттер ассоциациясының мүшесі және Еуразиялық университеттер ассоциациясының ұйымдастырушысы. Сонымен қатар ҚазҰУ ТМД университеттері арасында үшінші орында. ҚазҰУ-дың шетелдік жоғары оқу орындарымен, яғни АҚШ, Қытай, Франция, Чехия, Ресей, Оңтүстік Корея сынды елдермен байланысы жоғары дәрежеде дамыған.

Алдағы мектептен ұшқалы отырған түлектерімізге үлкен маңызды сынақты ойдағыдай тапсыруына сәттілік тілей отырып, ары қарай білімін әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университетінде жалғастыруларыңызға, сапалы біліммен сусындауларыңызға шақырамын. «Ұрпағы – білімді халықтың болашағы бұлыңғыр болмайды» дегендей бәсекеге қабілетті, дамыған сапалы экономикасы заман талабына сай озық технологиялармен жұмыс жасайтын «Мәңгілік ел» Қазақстанды ҚазҰУ тәжірибесімен бірге жандандырайық!

Т. БАЛАШОВ,
азаматтық құқық, азаматтық
іс жүргізу және еңбек құқығы
кафедрасының меңгерушісі
з.ғ.д., профессор м.а.

ҚАЗҰУ – ҒЫЛЫМ МЕН БІЛІМНІҢ ЭПИЦЕНТРИ

**ӘЛ-ФАРАБИ АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ЗАҢ ФАКУЛЬТЕТІ – БҰЛ ЖӘЙ ҒАНА БІЛІМ БЕРУ МЕКЕМЕСІ
ЕМЕС, БҰЛ ЕЛДІҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ ЗИЯЛЫЛАРЫНЫҢ ТІРЕГІ.
ФАКУЛЬТЕТТІҢ ТАРИХЫ, ОНЫҢ ЖЕТІСТІКТЕРІ МЕН ДАМУ
БОЛАШАҒЫНЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ ЖҮЙЕНІ ЖЕТІЛДІРУГЕ ЖӘНЕ
ӘЛЕМДІК СТАНДАРТТАРМЕН ҮЙЛЕСТІРУГЕ ЖАЛПЫ МЕМЛЕКЕТТІК
ҰМТЫЛЫСТЫҢ АЖЫРАМАС БӨЛІГІ БОЛЫП ТАБЫЛАДЫ.**

Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университетіндегі Заң факультетінің тамыры тереңде жатыр, ол қазіргі Қазақстанның қалыптасу кезеңінен бастау алады. 1955 жылы білікті заңгерлерді даярлау үшін құрылған факультет білім беру және құқықтық тәртіп жүйесінің ажырамас бөлігіне айналды. Уақыт өте келе заң факультеті елдегі құқықтық ғылымның дамуын анықтайтын интеллектуалды ағындардың эпицентріне айналды. Заң факультетінің үздік корифейлері тәуелсіз егемен Қазақстанның заңнамалық актілерінің негізін қалаушылар болып табылады.

Факультеттің академиялық ортасы тек теориялық біліммен ғана емес, сонымен бірге практикалық тәжірибемен де байытылды. Заң факультеті өзінің керемет жетістіктерімен танымал. Оның түлектері тек заңгерлер ғана емес, олар жаһандық трансформацияға бағытталған мамандар. Олардың көпшілігі Үкіметте, үкіметтің барлық тармақтарының мемлекеттік органдарында, бизнесте және халықаралық ұйымдарда факультеттің жоғары дайындық деңгейін растайтын негізгі позициялардан орын алады.

Факультет халықаралық заң конференцияларына белсенді қатысады, құқықтық ғылым мен практиканы дамытуға бағытталған ғылыми зерттеулер жүргізеді. Факультеттің білім беру бағдарламалары қазіргі тенденциялар мен стандарттарға сәйкес келеді, бұл оның елдегі ең жақсы заң мекемелерінің бірі ретіндегі беделін қамтамасыз етеді.

Жылдам өзгерістер мен цифрлық инновациялар дәуірінде заң факультеті жаңа өзгерістерге дайындалуда. Ол заманауи білім беру технологияларын, жаңа білім беру бағдарламаларын белсенді енгізіп, халықаралық ынтымақтастықты кеңейтіп және

практик-заңгерлермен, әлеуетті жұмыс берушілермен өзара іс-әрекеттерді тереңдетуде.

Факультет дәстүрлі құндылықтарды оқытудың инновациялық әдістерімен және еңбек нарығының талаптарымен үйлестіре отырып, білім беру бағдарламаларын әзірлеуге және енгізуге ұмтылады. Кадрлар мен білім беру процесінің құрылымын үнемі жетілдіре отырып факультет түлектерінің еңбек нарығында сұранысқа ие болуын және құқық пен заң саласындағы күрделі міндеттерді тиімді шеше алуын қамтамасыз ету үшін кепілдік беруде.

Айта кету керек, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ әлемдік стандарттарға сай келетін жоғары деңгейдегі кадрларды даярлау жүйесінің өзіндік моделін қалыптастырды. Қазіргі уақытта университеттің мақсаты ұлттық классикалық университетті әлемдік деңгейдегі зерттеу университетіне айналдыру, сондай-ақ әлемдегі ең үздік 200 зерттеу университеттерінің қатарына кіру болып табылады.

Университеттің академиялық саясаты университеттің Ұлттық біліктілік шеңберіне, кәсіби стандарттарға, Дублиндік дескрипторларға және Еуропалық біліктілік шеңберіне сәйкес бітіруші кафедралар әзірлейтін университеттің білім беру бағдарламалары бойынша оқыту арқылы жоғары білікті бәсекеге қабілетті кадрларды даярлауға деңгей ұмтылысын көрсетеді.

Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университетінің Заң факультеті – бұл жай ғана заңгерлік шеберлік мектебі емес, бұл құқықтық ғылым мен білімнің эпицентрі.

Ж. КАРАШЕВА,

*әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-да
Заң факультетінің PhD доктор*

УРОВЕНЬ БЕЗОПАСНОСТИ ЖУРНАЛИСТОВ СМИ

Галия АЖЕНОВА,
медиаэксперт

С УЧЕТОМ ПОСТАВЛЕННОЙ ЗАДАЧИ РАЗРАБОТАНО 15 ВОПРОСОВ И ЗАТЕМ, ПО МЕРЕ ПОСТУПЛЕНИЯ ОТВЕТОВ, АНКЕТА ДОПОЛНЕНА, УТОЧНЕНА С ЦЕЛЬЮ ПОЛУЧЕНИЯ БОЛЕЕ ПОЛНЫХ И КОРРЕКТНЫХ ОТВЕТОВ НА ВОПРОСЫ. ЭТО БЫЛО СВЯЗАНО ТАКЖЕ С ПОПЫТКОЙ НЕКОТОРОЙ ЧАСТИ ЖУРНАЛИСТОВ ИЗБЕЖАТЬ ОТВЕТА НА ЧУВСТВИТЕЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ, КАСАЮЩИЕСЯ СОБСТВЕННИКОВ ИЛИ РУКОВОДСТВА СМИ. ДЛЯ БОЛЕЕ УДОБНОГО ЗАПОЛНЕНИЯ ВСЕ ВОПРОСЫ БЫЛИ ПРЕДСТАВЛЕНЫ В ТАБЛИЦЕ «АНКЕТА, ИЛИ ОПРОС» НА КАЗАХСКОМ И РУССКОМ ЯЗЫКАХ.

Автор по подготовке анкеты, интервьюер, редактор текста ответов на казахском языке, переводчик и автор этой статьи – одно физическое лицо.

Здесь потребуется уточнение: анкетирование и опрос о безопасности труда были подготовлены с целью дальнейшего продвижения идеи о необходимости поддержки и, возможно, законодательной помощи СМИ и журналистам в их профессиональной деятельности. Вопросы поддержки предположительно могли бы обсуждаться на совместных конференциях с государственными чиновниками – уполномоченными лицами и в рабочих группах при работе над проектом нового Закона о СМИ. Поскольку с момента сбора материала часть интервьюируемых поменяла работу, создала частные СМИ, стала главными редакторами разных изданий, ушла в документальное кино, в другие издания или трудоустроилась в государственные учреждения, то в статье упоминание всех лиц будет дано аббревиатурой из двух заглавных букв с использованием латинского шрифта, не совпадающих с именами анкетированных. Это также связано с их личной безопасностью и недопущением дискомфорта в работе лиц, согласившихся пройти опрос. В исходном материале, т.е. оригинале полные данные анкетированных сохранены.

Итак, нет необходимости приводить все вопросы полностью, коротко их содержание отражено ниже, в отдельных абзацах. В вопросах обращается внимание на:

- безопасность рабочего места, условий труда;
- оснащение средствами и соблюдение мер безопасности;
- имеется ли поддержка собственника или редакции во время работы в опасной зоне, если произошло задержание журналиста или съемочной группы, налажена ли коммуникация с полицией об особой роли журналиста в освещении конфликтных ситуаций;
- может ли журналист отказаться от командировки в опасную (экстремальную) зону;
- какова безопасность личной и редакционной электронной почты;
- насколько быстро и доступно решается вопрос о качественном перегоне видео– и аудиоматериала. В случае трудностей, что является причиной: эксплуатируемый аппарат, связь или специальное препятствие;
- были ли трудности при отправке видео– и аудиозаписей с места съемки;

- учитывается ли наперед безопасность личная, совместная с коллегой или группой, если да, то как;
- Виды защиты в редакции помимо цифровой связи и программного обеспечения.

Опросы адресованы в основном активно работающим журналистам в республиканских СМИ – 10, областных – 8, городских – 8, районных – 12, блогеров – 18, международных – 2. Наиболее ответственно откликнулись журналисты – участники семинаров по правовой безопасности из Мангистауской, Актыубинской, Атырауской, Западно-Казахстанской, Кызылординской областей, частью – печатные и электронные СМИ г.Астана и Северо-Казахстанской области, а также Алматы.

ДОГОВОР С РАБОТОДАТЕЛЕМ. ПУНКТ О ЛИЧНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Все журналисты состоят в договорных отношениях, большей частью на индивидуальном трудовом договоре (примерно около 90 %) и лишь несколько человек на коллективном договоре сроком на один год, который по устоявшейся практике продлевается, один человек из международного СМИ – на договоре оказания услуг, два блогера пишут и поднимают общественно важные вопросы на добровольной основе, в свободное от основной работы учителя время.

Журналист районной газеты «Сарыагаш» А.А.: *в редакции существует два вида договоров одновременно: коллективный и индивидуальный. В коллективном договоре от 2006 года пункта о личной безопасности не было, какие-либо изменения проверить невозможно, т.к. копию никто из сотрудников получить не может, любой интерес к документу вызывает крайнее неприятие у руководства, и в индивидуальном договоре такой пункт отсутствует.*

В районных газетах Атырауской области пункт о личной безопасности имеется. Возможно, это связано с тем, что все семь районных газет объединены под началом ТОО «Атырау-Акпарат».

В. В., редактор газеты «Тайынша таны» (Тайыншинский район СКО): *хотя пункта о личной безопасности в договоре нет, но все сотрудники подписали анкету безопасности.*

С.С., радио «Азаттык»: *В моем договоре оказания услуг пункт о безопасности отсутствует.*

Основная же часть анкетированных условия договора считает приемлемыми, но пункт о личной безопасности 85% не помнят либо уверенно говорят, что он отсутствует. Несколько блогеров, у которых

удалось получить ответы, не состоят в постоянных договорных отношениях с медиаорганизациями, работают в других сферах и едут в опасную зону по зову сердца, в свободное от основной работы время. D.D. из Шымкента, учитель в школе, и E.E., учитель математики из поселка в ВКО считают, что в образовании накопилась масса проблем, которые на самом деле являются общественно важными и напрямую влияют на их работу и жизнь.

РАБОЧЕЕ МЕСТО

Около 85% опрошенных считают, что редакция или учредитель не может гарантировать полностью безопасность рабочего места с точки зрения невозможности повлиять на природные явления или форс-мажорные внешние обстоятельства, однако подчеркнули санитарную, противопожарную безопасность, которая периодически проверяется соответствующими службами (СЭС, ДЧС, пожарники). Кроме того, есть ответственность каждого дежурящего в редакции. F.F., редакция «Ак Жайык», Атырау: *в редакции постоянно в наличии хлор, санитайзер, строгое соблюдение санитарных норм, проветривание помещения. Это стало заметнее во время карантина и пандемии.*

Редактор районной газеты из Мангистауской области F.F.: *о состоянии рабочего места надо заботиться самому, по-другому никак.*

Два журналиста из газеты «Сарыагаш» Туркестанской области G.G. и J.J.: *рабочее место опасно, в отопительный сезон в кабинетах постоянный запах газа от прибора учета газа, отражается на самочувствии и здоровье. В карантин даже полы с хлором не мыли. Работодатель не дает гарантии за наше рабочее место и не несет ответственности.*

Два противоречивых ответа из одного СМИ дают сотрудники Кызылординского областного государственного телеканала: K.K. сообщила, что все условия в норме, а L.L. и M.M. считают, что элементарные санитарные нормы не соблюдены, нет плановой уборки помещений, что даже влажная уборка с хлором, особенно в период пандемии, не проводилась.

N.N., радио Азаттык: *Рабочее место по сравнению с другими международными СМИ было не так удовлетворительно. Однако во время пандемии выполнены все мои условия о надлежащем рабочем месте.*

O.O., договор на постоянной основе, радио Азаттык: *у нас большое помещение, каждое утро про-*

верка службой безопасности всей аппаратуры, все приемлемые условия труда соблюдаются.

R.R., из г.Актау Мангистауской области, недавно перевелась из районной газеты в госструктуру: *ни о каком соблюдении санитарных норм, элементарной уборке не может быть и речи, я работала в районке много лет. Только в государственной организации увидела удобное, отвечающее всем условиям рабочее место.*

ГАРАНТИЯ ОТ ТРУДОВОЙ ТРАВМЫ

Опрошенные разделились приблизительно в соотношении 50:50. Часть, не заглядывая в договор (не помнят), считает, что такого пункта нет, другие уверены, что есть. Q.Q., главный редактор районной газеты «Дендер»: *в договоре есть пункт страховой гарантии в случае трудовой травмы.* Мало у кого отсутствие пункта о гарантии в случае трудовой травмы компенсируется страховым полисом со страховой компанией. Такой полис есть у сотрудников газеты «Ак Жайык» в Атырау, у постоянных сотрудников радио «Азаттык» – страховой медицинский полис, остальным (по договору услуг) в случае травмы на рабочем месте или во время работы выплачивается согласно принципам трудового законодательства. R.R., редактор городской газеты «Темрказык-Ой» и блогер: *в индивидуальном трудовом договоре пункта о безопасности нет, но в случае трудовой травмы помощь оказывается разовая.*

ПРАВИЛА РАБОТЫ НА КОМПЬЮТЕРЕ, ВИРУСЫ И АНТИВИРУСНАЯ ПРОГРАММА

Все опрошенные без исключения считают, что правила пользования компьютером знают и соблюдают. У примерно половины редакций (государственных и частью продвинутых частных или международных есть централизованный подход к безопасности аппаратуры и программному обеспечению: в центральном офисе радио «Азаттык» ежедневная проверка службой безопасности, в государственных СМИ (к примеру, в Атырауской области 9 газет медиахолдинга «Атырау-Ақпарат», на республиканском государственном телевидении «Казахстан» в крупных городах) еженедельный обход группы специалистов-системщиков всей аппаратуры и всех компьютеров, проверка программного обеспечения, такая же работа ведется и в случае необходимости.

S.S., областная газета ЗКО «Орал унуре»: *О технике и передаче инфы заботится системщик, его работа – отслеживать корректную работу техники.*

В наиболее значимых СМИ с точки зрения актуальности поднимаемых вопросов несколько лет назад, во время земельных митингов, в период до сих пор окутанного тайной ухода с поста экс-акима Атырауской области Рыскалиева на сайт популярной газеты «Ак Жайык» были совершены многочисленные ддос-атаки. При акиме Ногаеве в ЗКО таким же атакам подвергалась «Уральская неделя». Это на некоторое время парализовало работу СМИ и требовалось время для восстановления нормального функционирования сайта. Сейчас редакциям приходится уделять больше внимания внутренней безопасности и программному обеспечению.

Антивирусные программы: Kaspersky, AVAST, ESET, Microsoft Security Essentials. Более всего пользуются антивирусом Kaspersky. Некоторые журналисты, работающие по договору оказания услуг, и блогеры, покупают антивирусную программу сами, т.к. работают на личном компьютере.

T.T., Актобе, газета «Керекинфо»: *из-за вируса пропал весь фотоархив.*

В этом ряду более-менее благополучного положения журналистов есть и крайне устаревший и отсталый подход к техническому и программному обеспечению сотрудников. U.U., газета «Сарыагаш», Туркестанская область: *Правила компьютерной безопасности соблюдаю, но компьютеру более 14 лет. Антивируса нет, у журналистов отсутствует интернет. Интернет есть у бухгалтера, к ней обращаемся, чтобы получить письма и ответить. Если нам нужна дополнительная информация, то ищем ее через мобильный телефон, это неудобно и нерационально.*

V.V.: *Руководство редакции до этого не обращало никакого внимания на безопасность работы на компьютере. Из-за вирусов пропали большие материалы. Видимо, руководство, как правило, это старшее поколение, не понимает, что чистка и проверка компьютеров должна быть системной.*

БЕЗОПАСНОСТЬ АККАУНТОВ И ВЗЛОМЫ

Около 80% опрошенных не уверены в своих аккаунтах, подавляющее большинство пользуется почтой mail.ru, небольшая часть gmail.com.

Сотрудник Кызылординского областного филиала телеканала «Казахстан» W.W.: *в Казахстане нет безопасной связи и аккаунтов.*

X.X.: *попытка взлома была 2 раза. Возможно, это связано с моей журналистской деятельностью, т.к. люди обращаются с большим количеством документов о нарушениях законности.*

Y.Y.: *Почта не взламывалась. Хакеры могут открыть. Алматинский акимат читает сообщения о собраниях людей, о предстоящих митингах по мессенджерам.*

N.N., радио Азаттык: *Взлом аккаунта был, некоторое время почта gmail, ФБ не открывались. Полного доверия электронной почте нет.*

D.D., блогер: *часто меняю пароль электронной почты.*

Z.Z., главный редактор республиканской газеты «Улан»: *почта gmail относительно безопасна, после использования, отправки и получения писем обязательно выхожу через «выход». Пока взлома не было.*

ПОЛИТИКА БЕЗОПАСНОСТИ. МЕРЫ БЕЗОПАСНОСТИ

90% участников опроса утверждают, что специальной политики безопасности нет. Этот вопрос специально, например, раз в неделю, в редакции не обсуждается. Не имеется также письменной инструкции о безопасности. Но устно при отправлении на особое задание руководство в лице редактора или его заместителя, ответственного секретаря предупреждают, что надо заранее подготовиться, технически – аппаратура (фотокамера, видеокамера, штатив, флешки, диктофон, батарейки, дополнительный автономный заряд для мобильных телефонов), заранее положить в сумку удостоверение редакционное, иногда даже личное, если зимой, дополнительные теплые вещи, при наводнении – сменную одежду. Водитель заправляется по полной топливом и берет запас. Для периферийных журналистов такая подготовка важна для выполнения задания за сотни километров от населенных пунктов. Редакционное задание может и не быть должным образом оформлено, но все службы (ЧС, санитарные, пожарные), как правило, осведомлены о командировке журналистов на чрезвычайное задание: наводнение в отдаленном поселке, районе, пожар на нефтяном месторождении, люди застряли в степи в мороз и метель.

N. K., редактор городской частной газеты «Устаз мартебеси» (г. Кызылорда): *при опасных природных явлениях все группы с заданиями заранее предупреждают, в наводнение не ходит возле обваливаю-*

щегося берега, быть только рядом со спасателями и в безопасном месте.

Но не везде так, например, в некоторых редакциях, даже отправляя на конфликт, на протест: митинг, пикет, провокации, спор жителей в рамках дома, двора, ограничиваются, как пишет Т.Т. из «Керекинфо»: *только быть осторожными.*

При этом ни одна редакция из опрошенных (на период 2022-2023 гг.) пока не заказала специальные жилеты для журналистов по особому образцу синего цвета с надписью «PRESSA», с серебристыми нашивками. У единиц в регионах имеются желтые жилеты старого образца с опознавательным знаком «PRESS», который они планируют использовать в случае крайней необходимости.

70% опрошенных из регионов сообщили, что до сих пор не удавалось попасть на съемки в опасную зону, возможно, поэтому в редакции отсутствует политика безопасности в широком смысле, это касается и технического оснащения, и личной безопасности, и уверенности в защите командированного.

МЕРЫ ПРЕДОСТОРОЖНОСТИ. РЕДАКЦИОННАЯ ПОМОЩЬ ЖУРНАЛИСТУ

Часть участников опроса (%) считает, что руководству или учредителю иной раз безразлично, с какими трудностями встретится журналист при выполнении задания, «в поле» репортеры могут оказаться один на один с опасностью, поэтому многие самостоятельно продумывают возможные выходы из нештатных ситуаций. В частности, тележурналист Т.А. много раз готовил сюжеты с разного рода спасательных операций: провалился под лед на реке, падал с высоты, преодолевал высокие препятствия на земле: *я непосредственно участвую в опасной операции, сам же рассказываю свои впечатления телезрителям и какой урок вынес. Это опасно, поэтому моя задача – показать и рассказать зрителю, как ему спасти себя в нештатной ситуации. Руководство же дает задание только во время политических кампаний типа выборов. Работодатель не заботится о поддержке журналиста в поле, не будет предпринимать меры к поиску. Полиции известно, что журналисты работают прямо сейчас «в поле», в области руководство полиции знает журналистов в лицо, но поведением своим будут демонстрировать кто здесь хозяин.*

U.U., журналист районной газеты в южном регионе: *в командировку иногда достаточно далеко,*

едем за свой счет, редакционная служебная машина возит редактора на обед и по его личным делам. Журналист «в поле» надеется только на себя, поддержки, устной или письменной инструкции, заботы со стороны руководства нет. Даже гонорар не выдают! Случись что, главный редактор не будет подстраховывать или искать журналиста.

В отличие от государственных СМИ, небольшие редакции независимых изданий всегда в курсе, где находится журналист. Поскольку редакторы и журналисты таких СМИ часто подвергались преследованиям: приводам в полицию, судам, многомиллионным искам со стороны аффилированных физических и юридических лиц, то в них особая забота о каждом члене коллектива со стороны руководителя. Например, журналист газеты «Дат» В.М.: *особенно перед митингами в редакции проходит инструкция – держать при себе редакционное удостоверение, задание и жилет «ПРЕССА», как действовать, если будут препятствовать работе, кому звонить, периодичность звонков с сообщением о точном местонахождении, полиция не поможет, наоборот, один только вред. Если произошло задержание, то сразу сообщение в соцсети (Фейсбук), звонок главному редактору, в НПО по защите свободы слова.*

А.Т., облТВ, г. Кызылорда: *Предупреждают о возможной опасности, т.к. были случаи заданий по разным авариям: вертолет, авто. В редакции поддерживают морально и материально тех, кто «в поле». В зависимости от того, какой орган задержал, обращаются к руководству органа, затем в прокуратуру и к юристам. В опасную зону отправляют подготовленных журналистов. Они досконально изучают ситуацию, наблюдательны, сообразительны.*

На радио «Азаттык» действует главный принцип: жизнь всего дороже. Поэтому к особым заданиям здесь готовятся тщательнее, помня правила: не рискуй, не поддавайся провокации, не противопоставляй, будь терпим. На митингах бывают оскорбительные выпады, посторонние лица (титушки – собирательный термин для обозначения молодых людей, которых используют в качестве наемников для силовых провокаций и противоправных действий) закрывают камеры бумагой, зонтами, группируются, закрывая обзор, задевают лицо журналиста, трогают руками и толкаются, в таких случаях обращение к полиции – дело не только бесполезное, наоборот, отслеживание движений провокаторов позволяет предположить, что титушки и правоохранительные органы каким-то образом могут быть связаны.

W.W.: журналисты всегда под защитой редакции, в сложных ситуациях следует обращение в органы, наем адвокатов.

ПРАВО НА ОТКАЗ ОТ ЗАДАНИЯ В ОПАСНУЮ ЗОНУ. ГЕНДЕРНОЕ РАВЕНСТВО

Журналист имеет право отказаться от выполнения задания, если считает его неприемлемым из страха, из принципа или по другим мотивам. Часть журналистов полагает отказ изменой профессии: если ты уже в журналистике работаешь, то обязан выполнить задание. Принцип гендерного равенства при выполнении опасного задания в Казахстане соблюдается. Профессия журналиста одинаково воспринимается мужчинами и женщинами, поэтому большинство посчитало нормальным поездки женщин в опасные зоны. Надо подчеркнуть, что есть чисто мужские редакционные коллективы и женские, поэтому выбора нет и выполнять задание едет тот, кому поручили. Лишь часть опрошенных считает, что женщине-журналисту не место в опасной зоне (например, в зоне боевых действий, где взрывы снарядов, наводнения, пожары) именно из соображений безопасности для нее. Когда в Арыси взрывались снаряды, блогер D.D. поехал туда с

целью увидеть, зафиксировать, что предпринимается, как решаются проблемы и успокоить жителей. Кроме того, он помог многим оформить документы на ремонт домов, строительство, оформление пособий и постоянно информировал об этом.

ЛИЧНАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ В ОПАСНОЙ ЗОНЕ

О.О.: во время межэтнического конфликта в Сарыагаше в 2015 году был комендантский час, наняв такси, в обход проник в аул, спрятал в закуток камеру и приборы. Встретил заместителя акима, рассказал ему, что знал его отца, хотя лично не был знаком, слышал и читал много хорошего об этом человеке. Из-за этого ли, съемку разрешили. Когда съемки завершились, прямо на выезде спецназ «положил» меня на капот, выясняли, кто я, почему здесь, звонили в штаб, еле вырвался.

После взрывов складов в Арыси – в Шымкенте попал на митинг. Я вел прямой репортаж днем и ночью, кто-то закричал: «Это Хабар!» (республиканский телеканал), хотели бить. Успел ответить, что являюсь журналистом радио «Азаттык». Редакция: ааа, «Азаттык» за правду. Советую официальным СМИ быть осторожными.

N.N., радио «Азаттык»:

Но вируса не было, работаю на личном компе. Редакция не уделяет пристального внимания вопросу безопасности. «Политика безопасности» применима только к определенной группе сотрудников. Когда полиция изымала сотовые, компы, после возврата мы их сдавали редакции. Если мы попадаем в нештатные ситуации, нам говорят: «не провоцировать, на время прекратить профессиональную деятельность, отойти в сторону, поменять место жительства». Все знаки отличия дают. Жилет не всегда со мной, выходя из дома, не знаешь, с чем встретишься, какое задание дадут, носить его с собой хлопотно.	Я с микрофоном и логотипом, но даже это не останавливает полицию, в участке они говорят, что я специально не надела отличительный жилет, хотя я могла и не знать, что на параллельной улице митинг многодетных или забастовка рабочих. Не могу сказать, что предупреждают каждый день. Но в отдельные моменты, выборы, митинг – инструкция: надеть жилеты, повязать отличительные знаки. Если потеряли журналиста, то обращаться в полицию, НПО. Но журналисты сами предпринимают усилия. Никого не заставляют идти на опасное задание. На женщин и мужчин не делят. Тщательно готовлюсь к выполнению задания. Даже если очень надо в любом месте набирать тексты, готовить статью, не беру с собой ноутбук из-за полиции. Личные телефоны оставляю. Беру только рабочий. Тепло одеваюсь на случай задержания и многочасового стояния. Полиция не разбирает, кто перед ним: профессиональный журналист, случайный человек или еще кто. При перегоне материала зависит от интернета, иногда полиция вырывает из рук и уничтожает видео сразу, в Жанаозене камеру унесли в кабинет начальника полиции и вернули со скандалом. Редакция полностью поменяла технику для безопасности. Цифровая связь, программное обеспечение есть, но не уверена, что это гарантия безопасности. Не все проходят обучение и знакомство с программным обеспечением и оборудованием. Много аппаратуры морально устаревшей, пока разговоры, что заменят.
--	---

Подавляющее большинство сотрудников современных редакций были согласны во мнении, что работодатели и IT-специалисты системно следят за программным обеспечением и оборудованием и специально обучают сотрудников – для защиты коммуникаций.

Что изменилось за последние 2 года? В 2024 году был принят закон РК «О масс-медиа», который пришел на смену или заменил Закон «О СМИ» от 1999 года. Обсуждение в рабочей группе с участием независимых юристов, НПО, журналистов продолжалось долгие 5 лет. Интенсивность встреч по внесению изменений и дополнений в проект закона то увеличивалась, то стихала, министры менялись. Сравнительный анализ текстов старого и нового законов дает неутешительный вывод: новый закон повторяет старый на 86%, увеличились тексты статей об уполномоченном органе, об обязанностях журналистов.

Истины ради, есть два положительных момента:

1. Определен срок исковой давности по претензиям о защите чести достоинства и деловой репутации – 1 год, а не бесконечная возможность предъявить претензии даже через 100 лет.

2. В статье 27 определен статус журналиста. Называется он: Правовые гарантии профессиональной деятельности журналиста (представителя средств массовой информации) 1. При исполнении журналистом (представителем средств массовой информации) обязанностей в условиях, сопряженных с высоким риском для здоровья и жизни, собственник средства

массовой информации обязан обеспечить его необходимым оборудованием и обмундированием. 2. В случае причинения вреда жизни и (или) здоровью в связи с исполнением журналистом (представителем средств массовой информации) своих обязанностей собственник средства массовой информации обязан возместить ему вред в объеме и порядке, которые предусмотрены законодательством Республики Казахстан.

Расплывчатая формулировка и отсылка в целом к законодательству РК порождает новые вопросы: почему законодатель не прописал четко механизм помощи, в каком объеме эта помощь будет оказана в случае риска для здоровья и жизни.

Галия Аженова – руководитель Общественного Центра экспертиз по информационным спорам Международного фонда защиты свободы слова Эдділ Сөз. Она обладает обширным опытом работы на этой должности, связанным с организацией и подготовкой лингвистических исследований по запросу юристов, журналистов, частных лиц и юридических лиц для представления в суд и правоохранительные органы в целях защиты их прав. Вместе со своими коллегами она также занимается мониторингом нарушений свободы слова со стороны СМИ и журналистов. Ранее она работала на государственном телеканале «Казахстан», где в течение 20 лет работала журналистом, редактором и телеведущей социальных программ и новостного сектора.

КӨЛІК ЖҮРГІЗУ МӘДЕНИЕТІН КӨТЕРЕТІН КЕЗ ЖЕТТІ

Ертай ҚАРАҒОЙШИЕВ,
Батыс Қазақстан
инновациялық-
технологиялық университеті,
Салалық технологиялар
институтында құқық
кафедрасының аға
оқытушысы, адвокат

**ЕЛІМІЗДЕ СОҢҒЫ ЖЫЛДАРЫ ЖОЛ-КӨЛІК ОҚИҒАЛАРЫНЫҢ
ЖИІЛЕУІ ҚОҒАМНЫҢ ЕҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕСІНІҢ БІРІНЕ
АЙНАЛЫП ОТЫР. КҮН САЙЫН ЕЛ ЖОЛДАРЫНДА ЖҮЗДЕГЕН
АПАТ ТІРКЕЛІП, АДАМДАРДЫҢ ӨМІРІ ҚИЫЛЫП, ЖАРАҚАТ
АЛҒАНДАР САНЫ АРТЫП КЕЛЕДІ. БҰЛ ТЕК ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ
ОРГАНДАРЫНЫҢ ЖҰМЫСЫ ҒАНА ЕМЕС, БҮКІЛ ҚОҒАМНЫҢ
ОРТАҚ МӘСЕЛЕСІНЕ АЙНАЛДЫ.**

Осы орайда Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев 2025 жылғы 8 қыркүйектегі жолдауында жол қауіпсіздігі тақырыбына арнайы тоқталып, нақты тапсырмалар берді. Президент өз сөзінде: «Көлік жүргізу мәдениетін бүкіл қоғам болып қалыптастыру қажет. Бұл – тек полицияның емес, барша азаматтардың ортақ міндеті», – деп атап өтті. Расында да, еліміздің жолдарындағы құқық бұзушылықтың көбеюі жүргізушілер мен жаяу жүргіншілердің жауапсыздығынан туындайтыны жасырын емес.

Ресми деректерге сүйенсек, 2024 жылы Қазақстан Республикасында 31597 жол-көлік оқиғасы тіркелген. Оның салдарынан 2579 адам көз жұмып,

40873 адам жарақат алған. Ал 2025 жылдың тоғыз айында жол апаттарының саны 22601-ге жетіп, 1446 азамат қаза тапқан, 30929 адам түрлі деңгейде жарақат алған. Сарапшылардың пікірінше, бұл деректер жолдағы құқық бұзушылықтың тек ресми бөлігі ғана, шын мәнінде тіркелмей қалған кішігірім апаттар одан да көп болуы мүмкін. Мұндай мәліметтер жағдайдың қаншалықты күрделі екенін айқын көрсетеді.

Жол жүрісі қағидаларын бұзу – құқық бұзушылықтың ең кең тараған түрі. Олардың басым бөлігі жылдамдықты шамадан тыс асырудан, масаң күйде көлік басқарудан және жолдың қарсы бағытына шығып кетуден туындайды. Кейбір

жүргізушілердің ұялы телефонды қолдануы, жаяу жүргіншілердің жолды рұқсат етілмеген жерлерден кесіп өтуі де қайғылы жағдайларға себеп болуда.

Жол-көлік құқық бұзушылықтарының салдары тек жеке адамның өміріне емес, тұтас қоғамның қауіпсіздігіне әсер етеді. Экономикалық тұрғыдан алғанда, жыл сайын еліміз апаттардың салдарынан шамамен 200 миллиард теңгеден астам қаржы жоғалтады. Бұл – медициналық көмек, жол жөндеу, сақтандыру төлемдері және еңбек өнімділігінің төмендеуімен байланысты шығындар. Ал ең бастысы – адам өмірін ешқандай құндылықпен өлшеу мүмкін емес.

Мемлекет басшысы бұл мәселеге бей-жай қарауға болмайтынын айтып, нақты шешімдерді ұсынды. Президент жолдауында жол қауіпсіздігін қамтамасыз ету мақсатында заңнаманы жетілдіру, жол инфрақұрылымын жақсарту және қоғамдық сана қалыптастыру бағыттарын айқындады. «Әрбір адам өз өміріне және айналасындағы адамдардың қауіпсіздігіне жауапты екенін сезінуі тиіс. Көлік жүргізу мәдениетін бүкіл қоғам болып қалыптастыру қажет. Сондай-ақ электросамокаттарға назар аударған жөн. Бұл тақырып қоғамда қызу талқыланып жатыр», – деп атап көрсетті Қасым-Жомарт Тоқаев.

Шынында да, соңғы жылдары елімізде электросамокат пен скутерлердің көбеюі жаңа қауіп тудырды. Көптеген жағдайда олар қозғалыстың жалпы тәртібін бұзып, жаяу жүргіншілерге кедергі келтіреді. Осыған орай Үкімет бұл көлік түрлерін пайдалануға қатысты арнайы қағидалар енгізіп, оларды қоғамдық орындарда реттеу шараларын қабылдап жатыр.

Жол қозғалысы қауіпсіздігіне жауапты органдардың жұмысы да жаңғыртылуда. Қазір елімізде 100 мыңнан астам бейнебақылау камерасы орнатылған. Соның нәтижесінде соңғы екі жылда жол ережесін бұзу фактілері 15 пайызға азайғаны байқалады. Дегенмен, бақылау жүйесін жетілдірумен қатар, азаматтардың өз жауапкершілігін арттыру қажет.

Құқық бұзушылықтың алдын алу шараларының бірі – жүргізушілердің құқықтық білімін жетілдіру және көлік жүргізу мәдениетіне тәрбиелеу. Мектептер мен колледждерде «Жол қауіпсіздігі апталығы» сияқты іс-шараларды тұрақты өткізу маңызды.

Әрбір адам бала кезінен жол жүрісі қағидаларын жетік білуі тиіс. Бұл тұрғыда Германия, Жапония секілді елдердің тәжірибесін үлгі етуге болады: оларда жолдағы тәртіпті сақтау азаматтық мәдениеттің бір бөлігіне айналған.

Президент Қ.Тоқаев өз сөзінде: «Қоғамдық сана мен мәдениет өзгермейінше, тәртіп орнамайды. Әрбір жүргізуші жолға шыққанда өз өмірі мен өзгенің тағдырына жауапты екенін түсінуі тиіс», – деп атап өтті. Бұл – қарапайым, бірақ терең мағынасы бар

сөздер. Расында да, жолда тәртіп орнату тек жазамен шектелмеуі тиіс, ең әуелі сана мен мәдениет өзгеруі керек. Сонымен қатар, Үкіметке жолдардың сапасына ерекше көңіл бөлу тапсырылды. Бүгінде кейбір өңірлерде жол жабындарының сапасыздығы, жарықтың жеткіліксіздігі, жол белгілерінің дұрыс орналаспауы және ескіруі апатқа себеп болуда. Мемлекет басшысы жол құрылысына жұмсалатын қаражаттың тиімді пайдаланылуын бақылауды күшейтуді тапсырды.

Жол қозғалысы қауіпсіздігін қамтамасыз ету – күрделі және көп салалы міндет. Оның ішінде техникалық, құқықтық, әлеуметтік және мәдени факторлар бар. Ең бастысы – қоғамның белсенді ұстанымы. Егер әр адам жол жүрісі қағидасын тек қорқыныштан емес, саналы түрде сақтаса, жағдай едәуір жақсарар еді.

Жол-көлік оқиғаларының алдын алу – болашақ ұрпаққа қауіпсіз ел қалдырудың бір жолы. Бұл бағытта құқық қорғау органдары, жергілікті билік, білім беру мекемелері және азаматтық қоғам өкілдері бірлесіп жұмыс істеуі тиіс. Әр адам жолда жүріп, өз іс-әрекетінің салдарын ойлауы қажет. Жол жүрісі қағидасын сақтау – мәдениеттің, ал мәдениет – өмірдің кепілі.

Қорытындылай келе, жол-көлік құқық бұзушылықтарын азайту – тек мемлекеттік деңгейдегі шара емес, бұл бүкіл қоғамның борышы. Президенттің жолдауында айтылғандай, «Жолдағы тәртіп – қоғам мәдениетінің айнасы». Егер біз өз мәдениетімізді жоғары ұстасақ, жолдардағы әр сапарымыз қауіпсіз болмақ. Сондықтан әрбір азаматтың міндеті – жол жүрісі қағидаларын бұлжытпай орындау, өз өміріне және өзгенің тағдырына жауапкершілікпен қарау. Тәртіп – қауіпсіздіктің кепілі, ал қауіпсіздік – өркениетті қоғамның негізі.

РЕСМИ ДЕРЕКТЕРГЕ СҮЙЕНСЕК, 2024 ЖЫЛЫ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА 31597 ЖОЛ-КӨЛІК ОҚИҒАСЫ ТІРКЕЛГЕН. СОНЫҢ САЛДАРЫНАН 2579 АДАМ КӨЗ ЖҰМЫП, 40873 АДАМ ЖАРАҚАТ АЛҒАН. АЛ 2025 ЖЫЛДЫҢ ТОҒЫЗ АЙЫНДА ЖОЛ АПАТТАРЫНЫҢ САНЫ 22601-ГЕ ЖЕТПІ, 1446 АЗАМАТ ҚАЗА ТАПҚАН, 30929 АДАМ ТҮРЛІ ДЕҢГЕЙДЕ ЖАРАҚАТ АЛҒАН. САРАПШЫЛАРДЫҢ ПІКІРІНШЕ, БҰЛ ДЕРЕКТЕР ЖОЛДАҒЫ ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТЫҢ ТЕК РЕСМИ БӨЛІГІ ҒАНА, ШЫН МӘНІНДЕ ТІРКЕЛМЕЙ ҚАЛҒАН КІШІГІРІМ АПАТТАР ОДАН ДА КӨП БОЛУЫ МҮМКІН. МҮНДАЙ МӘЛІМЕТТЕР ЖАҒДАЙДЫҢ ҚАНШАЛЫҚТЫ КҮРДЕЛІ ЕКЕНІН АЙҚЫН КӨРСЕТЕДІ.

ЗАКОН ЕДИН ДЛЯ ВСЕХ

**Татьяна
ДРЕМЛЮХ,**
*судья Риддерского
городского
суда Восточно-
Казахстанской
области*

С 15 ИЮЛЯ 2025 ГОДА ВСТУПИЛ В СИЛУ ЗАКОН РК № 207-VIII, СУЩЕСТВЕННО ОБНОВИВШИЙ ЗАКОН «О ЖИЛИЩНЫХ ОТНОШЕНИЯХ». КЛЮЧЕВЫЕ НОВШЕСТВА: СОБСТВЕННИКИ ПАРКОВОЧНЫХ МЕСТ И КЛАДОВОК ОФИЦИАЛЬНО ВКЛЮЧЕНЫ В ЧИСЛО УЧАСТНИКОВ КОНДОМИНИУМА, КОЗЫРЬКИ ВХОДНЫХ ГРУПП ОТНЕСЕНЫ К ОБЩЕМУ ИМУЩЕСТВУ, ВЛАДЕЛЬЦЫ НЕЖИЛЫХ ПОМЕЩЕНИЙ ОГРАНИЧЕНЫ В РАЗМЕРЕ ТЕКУЩИХ ВЗНОСОВ (НЕ БОЛЕЕ ЧЕМ В ДВА РАЗА ВЫШЕ, ЧЕМ У СОБСТВЕННИКОВ КВАРТИР), А АРЕНДАТОРЫ ОБЯЗАНЫ САМОСТОЯТЕЛЬНО ЗАКЛЮЧАТЬ ДОГОВОРЫ НА КОММУНАЛЬНЫЕ УСЛУГИ.

Введено новое понятие «субъект управления объектом кондоминиума», уточнены формы управления многоквартирными домами, а также усилена прозрачность: каждый собственник теперь имеет право получать информацию о состоянии текущего и сберегательного счетов. Изменения призваны сделать систему управления кондоминиумами более справедливой и прозрачной, минимизируя конфликты между жильцами, арендаторами и управляющими организациями.

Хочу остановиться на основных моментах. Ключевые понятия, использованные в законе, изложены в новой редакции: раскрыты такие понятия, как: текущие взносы, управляющая компания, единая республиканская электронная база, управление объектов кондоминиума и т.п.

К общему имуществу объекта кондоминиума отнесены козырьки (навесы) входных групп.

В Законе расширено понятие собственников, включены собственники парковочных мест, кладовок.

Ряд статей изложены в новой редакции, некоторые статьи исключены.

Так, исключена ст. 32, касающаяся содержания общего имущества объекта кондоминиума.

Ст. 34 изложена в новой редакции, в частности п. 5, который гласит, что собственники нежилых помещений обязаны оплачивать текущие взносы, установленные собранием, в размере, не превышающем размер текущих взносов, установленных для собственников квартир, более чем в два раза.

Собственник квартиры, нежилого помещения, парковочного места, кладовки обязан уведомить председателя ОСИ или субъект управления кондоминиума о передаче в имущественный наем (аренду), принадлежащих ему квартиры, нежилого помещения, парковочного места, кладовки с предоставлением информации о нанимателе (арендаторе).

Собственники квартир, нежилых помещений обязаны самостоятельно заключать договоры об оказании коммунальных услуг в квартирах, нежилых помещениях с организациями, предоставляющими коммунальные услуги.

Проживание собственника квартиры по иному адресу, а также передача квартиры, нежилого помещения, парковочного места, кладовки в имущественный наем (аренду) не ограничивают в правах собственника квартиры, нежилого помещения, парковочного места, кладовки и не освобождают его от обязанностей, определенных законами Республики Казахстан, уставом объединения собственников имущества, решением собрания и совета дома.

Каждый собственник квартиры, нежилого помещения, парковочного места, кладовки, оплачиваю-

щий текущие, накопительные, целевые взносы и текущие взносы на содержание парковочных мест, кладовок, имеет право получить информацию о состоянии текущего и сберегательного счетов.

Собственники квартир, нежилых помещений, парковочных мест, кладовок вправе использовать части общего имущества объекта кондоминиума ограниченного пользования, закрепленные за ними на условиях, установленных договором имущественного найма (аренды) о передаче имущества в ограниченное пользование.

При этом арендная плата зачисляется на текущий счет объединения собственников имущества или на счет субъекта управления объектом кондоминиума при выборе собственниками квартир, нежилых помещений формы управления объектом кондоминиума в виде непосредственного совместного управления, открытый на данный объект кондоминиума.

Закон дополнен ст.ст. 34-1 и 34-2, касающихся обязанности оплаты текущих, накопительных и целевых взносов и особенностей финансирования капитального ремонта общего имущества объекта кондоминиума.

Ст. 36, касающаяся обязанности нанимателя (поднанимателя) квартиры, арендатора нежилого помещения, парковочного места, кладовки изложена в новой редакции.

Изменения коснулись норм, регулирующих управление объектом кондоминиума.

Уточнены и изменены формы управления объектом кондоминиума, а также введено новое понятие субъекта управления объектом кондоминиума:

1. Собственники создают одно ОСИ при согласии большинства собственников каждого многоквартирного жилого дома.

2. Непосредственное совместное управление собственниками, где количество квартир нежилых помещений менее тридцати шести, может осуществляться без открытия текущего и сберегательного счетов в банках второго уровня и привлечения субъекта управления объектом кондоминиума.

Если количество квартир превышает 36, то собственники обязаны на основании протокола собрания привлечь субъект управления объектом кондоминиума.

Закон «О жилищных отношениях», это тот закон, о котором иметь представление должен каждый человек.

Резюмируя свой обзор, хотела бы каждому посоветовать быть в курсе действующего законодательства. Это поможет избежать ненужных споров и конфликтов.

КИБЕРҚЫЛМЫС КӨРІНБЕЙТІН ҚАУІП

Дина БҰҒЫБАЙ,
Ш. Есенов атындағы Каспий
технологиялар және
инжиниринг университетінің,
Құқық және халықаралық
қатынастар факультетінің
деканы, қауымдастырылған
профессор, з.ғ.к

**XXI ҒАСЫРДА ЦИФРЛАНДЫРУ ЖӘНЕ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ
(ЖИ) АДАМЗАТ ӨРКЕНИЕТІНІҢ БАРЛЫҚ САЛАСЫНА ӘСЕР
ЕТІП ОТЫР. ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯЛАР ҚОҒАМҒА БҰРЫН-СОНДЫ
БОЛМАҒАН МҮМКІНДІКТЕР БЕРУМЕН ҚАТАР, ҚЫЛМЫСТЫҚ
САЯСАТ ҮШІН ДЕ ЖАҢА СЫН-ҚАТЕРЛЕР ӘКЕЛУДЕ.**

ҚР Президенті Қ. Тоқаев 2025 жылғы жолдауында жасанды интеллект пен цифрлық технологияларды мемлекет дамуының стратегиялық бағыты ретінде айқындап, «оларды құқық қорғау саласына енгізу қылмыстың алдын алу мен азаматтардың қауіпсіздігін қамтамасыз етудің басты тетігі» екенін ерекше атап өтті. Бұл құқықтық саясатты жетілдіруде цифрлық қауіпсіздіктің, жасанды интеллектті жаппай енгізудің басымдыққа айналғанын меңзеп тұр.

Жасанды интеллект дәуірінде киберқылмыстар, цифрлық алаяқтық, криптовалютаны заңсыз пайдалану, deepfake арқылы жалған ақпарат тарату сынды жаңа қылмыс түрлеріне Қазақстанның қылмыстық саясатының дайын болуы қажеттігімен түсіндіріледі.

Жасанды интеллекттің қарқынды дамуы қылмыстық саясаттың мазмұнын түбегейлі өзгертуімен қатар, жаңа қылмыс түрлерінің пайда болуына да

ықпал етуде. Осыған байланысты жасанды интеллект дәуіріндегі қылмыстың жаңа формаларына талдау жасау қажеттігі туындап отыр. Ең алдымен, киберқылмыстардың кеңеюі ерекше назар аудартады.

Көш бастап тұрған – киберқылмыс. Ол көзге көрінбейтін қауіп. Біреудің әмиянын тартып алу үшін қылмыскер бұрын көшеде жүруі керек еді. Қазір оған сыртқа шығудың қажеті жоқ – интернет жетеді. 2023 жылы Қазақстанда 20 мыңнан астам киберқылмыс тіркелген. Оның 70%-ы интернет-банкінг, онлайн төлем және сатып алуға байланысты алаяқтықтар.

2024 жылдың алғашқы 6 айында ел бойынша 11 мыңнан астам жаңа дерек анықталып, азаматтардың шығыны 7,1 млрд теңгеден асқан.

Бұл – бір ғана статистика. Бірақ, оның артында – зейнетақысынан айырылған әже, несие рәсімделіп кеткен азамат, жалған сілтеме ашып қалтасы

қағылған студент тұр. Тағы бір түрі ол Deepfake – шындық пен жалғанның шекарасын жойған құрал. ЖИ жасаған фейк видеоны адамның өзінен ажырату қиын. Мысалы, 2022 жылы Украина Президенті Зеленскийдің deepfake-видеосы таралып, ол «берілуді» ұсынғандай көрінді. Миллиондаған адам сенді. Ертең дәл осындай монтаждalған видео Қазақстандағы министр, әкім, бизнесмен немесе қарапайым азаматтың атын жамандыққа қоспасына кім кепіл!? Deepfake – тек ақпараттық қару емес. Ол саяси тұрақтылыққа, жеке тұлғалардың абыройына, ұлттық қауіпсіздікке тікелей соққы бола алады. Келесі мәселе ол криптовалюта және «көрінбейтін ақшалар».

Бүгінде қара нарық та цифрланды. Криптовалюта – еркін, бақылауы әлсіз, транзакциясы жасырын ақша. FATF дерегіне сүйенсек, әлемде жыл сайын миллиардтаған доллар криптовалютамен заңсыз айналымға өтеді.

Қазақстан заңында «Қылмыстық жолмен алынған ақшаны жылыстату» туралы норма бар (ҚК 218-бабы), бірақ криптоактивтермен жасалатын қылмыстардың жаңа үлгілері күннен-күнге көбейіп келеді.

НЕГІЗГІ МӘСЕЛЕ – ЗАҢ ТЕХНОЛОГИЯДАН ҚАЛЫП ҚОЙДЫ

Қылмыскердің әдісі өзгерді, ал заң әлі бұрынғы форматына сүйенеді.

ҚК-де киберқылмысқа қатысты баптар бар, бірақ ЖИ арқылы жасалатын жаңа типтегі құқық бұзушылықтар әлі толық анықтамаға ие емес.

Еуропа бұл бағытта алда келеді – AI Act (Жасанды интеллект туралы акт) қабылдау қарастырылуда. Қазақстанға да дәл қазірден бастап, ЖИ қылмыстарына нақты құқықтық ұғымдарды енгізу, Deepfake, нейротонау, ЖИ-алайықтық бойынша арнайы бап қосу, электрондық дәлелдемелерді жеке процессуалдық категория ету сияқты қадамдарды жасау қажет.

«SMART CITY» – ҚАУІПСІЗДІК ПЕ, БАҚЫЛАУ МА?

Астана мен Алматыда бейнекамералар ЖИ-ға қосылған.

Камера көреді, талдайды, оны тіркейді және хаттама шығарады. Бірақ мұнда да сұрақ көп:

Бақылау шамадан тыс болса ше? Кемшілігі бар алгоритм кінәсізді кінәлі қылса ше? Азаматтың жеке өмірі қалай қорғалады?

Қытай тәжірибесі бізге – үлгі де, ескерту де ретінде. Мәселен, Лондонда бет тану жүйесі қателесіп, жазықсыз адамдар ұсталған жағдайлар

болған. Қауіпсіздік пен жеке өмір арасында тепе-теңдік керек.

Электрондық дәлелдеме – дәл солай болғанын қалай дәлелдейміз?

Сотта хат-хабар, аудио, видео, скриншот дәлел бола ала ма?

Қазақстанның ҚІЖК-де электрондық дәлелдеме жеке категория ретінде танылмаған.

Салдарынан соттар оны құжат, кейде заттай айғақ ретінде ғана қабылдайды. Бұл көптеген даулы істердің дәлелденуін қиындатады.

ШЕШІМ ҚАНДАЙ?

✓ ҚІЖК-ге электрондық дәлелдемені жеке норма ретінде енгізу

✓ «chain of custody» – цифрлық айғақтың жолын толық тіркеу моделі

✓ Будапешт конвенциясы стандарттарын енгізу
ЖИ – қылмыспен күрестің қаруы. Бірақ шегі болуы тиіс. ЖИ дәлелдеме талдай алады. Қылмысты алдын ала болжай алады.

Камераны «ақылды» етеді. Қылмыстың «ыстық нүктелерін» картаға түсіре алады. Бірақ, адам құқығы бірінші орында болуы керек.

Еуропалық Одақтағы Жалпы деректерді қорғау регламентінің арқасында Еуропада жеке деректің ең қатаң қорғалуын қамтамасыз етті.

Meta (Facebook) 265 млн € айыппұл төледі. Ал бізде жеке дерек қорғау заңы бар, бірақ ол әлі толыққанды халықаралық деңгейде емес.

ҚАЗАҚСТАН НЕ ІСТЕУІ КЕРЕК?

Жасанды интеллектке қарсы тұру мүмкін емес.

Бірақ, оны құқықтық, этикалық, ұлттық қауіпсіздік мүддесімен үйлестіре қолдануға болады. Мәселен, жаңа қылмыс түрлеріне арнайы бап енгізу, электрондық дәлелдеме ұғымын заңда нақтылау, ЖИ-полиция, Smart City жүйелерін дамыта отырып азамат құқығын қорғау, Халықтың цифрлық сауаттылығын арттыру, халықаралық тәжірибе (ЕО, БҰҰ) интеграциясы, Қазақстанның қылмыстық саясаты технологияға қарсы емес – оны басқара алатын жүйеге айналуы тиіс. ЖИ – бір сәтте қауіп те, мүмкіндік те болуы ықтимал. Дұрыс қолдансақ – қауіп азаяды, қауіпсіздік артады.

Сондықтан, Қазақстан үшін негізгі міндет – технологиялық мүмкіндіктер мен азаматтардың конституциялық құқықтары арасындағы тепе-теңдікті сақтау. Қазақстанның қылмыстық саясаты технологиялық даму мен құқықтық мемлекеттің қағидаттарын үйлестіре отырып, қоғамды жаңа қауіп-қатерлерден қорғауға бағытталуы тиіс.

СУДЬЯ ҚЫЗМЕТІ — ҚОҒАМ НАЗАРЫНДА

Рамазан КУСТАНОВ,
*Ақтөбе облысының
мамандандырылған
ауданаралық
экономикалық сотының
судьясы*

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ СОТ БИЛІГІ МЕМЛЕКЕТТІК БАСҚАРУ ЖҮЙЕСІНІҢ МАҢЫЗДЫ БӨЛІГІ ҒАНА ЕМЕС, СОНЫМЕН ҚАТАР, АЗАМАТТАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТАРЫН, БОСТАНДЫҚТАРЫ МЕН ЗАҢДЫ МҮДДЕЛЕРІН ҚОРҒАУДЫ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТЕТІН АСА МАҢЫЗДЫ ҚОҒАМДЫҚ ИНСТИТУТ. СОТТАР АДАМДАР АРАСЫНДАҒЫ ДАУЛЫ МӘСЕЛелЕРДІ ШЕШЕДІ ЖӘНЕ ЖЕКЕ ТҰЛҒАЛАРДЫҢ, АЗАМАТТАР МЕН ҰЙЫМДАР, АЗАМАТТАР МЕН МЕМЛЕКЕТ АРАСЫНДАҒЫ КҮРДЕЛІ ДАУЛАР БОЙЫНША АЙҚЫНДАЙТЫН ШЕШІМДЕР ҚАБЫЛДАЙДЫ. СОНДЫҚТАН СУДЬЯЛАРДЫҢ КӘСІБИ ДЕҢГЕЙІ МЕН АДАМГЕРШІЛІК ҰСТАНЫМДАРЫ ӘРҚАШАН ҚОҒАМ НАЗАРЫНДА. БІР СУДЬЯНЫҢ ҚАБЫЛДАҒАН ШЕШІМІ ЖЕКЕ АДАМНЫҢ ҒАНА ЕМЕС, ТҰТАС ҚОҒАМНЫҢ СОТ ЖҮЙЕСІНЕ ДЕГЕН СЕНІМІНЕ ЫҚПАЛ ЕТЕДІ. ОСЫ ТҰРҒЫДАН АЛҒАНДА, СУДЬЯЛАРДЫҢ ҚЫЗМЕТІН РЕТТЕЙТІН ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ МІНЕЗ-ҚҰЛҚЫНЫҢ ЖОҒАРЫ СТАНДАРТТАРЫН БЕЛГІЛЕЙТІН СОТ ЭТИКАСЫ КОДЕКСІНІҢ МАҢЫЗЫ ЕРЕКШЕ.

Сот этикасы кодексі – судьялардың моральдық және кәсіби қызметіне бағыт-бағдар беретін маңызды құқықтық-адамгершілік құжат. Кодекс судьяның қызмет барысындағы және қызметтен тыс уақыттағы мінез-құлқын, қоғаммен, әріптестерімен, мемлекеттік органдармен және сот процесіне қатысушылармен қарым-қатынасын реттейді. Біздің мемлекетіміздің құқықтық мәдениеті жоғары, заңға сезімтал, әділеттілікке баса назар аударатын деңгейі жеткілікті. Азаматтардың заң талаптарын білуі артып, кез келген заңсыздыққа бейжай қарамайтын кезеңде судьяның мінез-құлқы, кәсібилігі және адамгершілік қасиеттері ерекше маңызды.

Судья қызметінің өзегі – оның тәуелсіздігі. Бұл қағида Қазақстан Конституциясы мен заңдарында бекітілген. Судья шешімді тек заңға және істің нақты мән-жайларына сүйеніп қабылдайды. Тәуелсіздік сыртқы ықпалдан қорғалған мәртебе ғана емес, судьяның жеке тұлғалық қасиеті, мінез беріктігі, ішкі еркіндігі және кәсіби біліктігі. Қазіргі ақпараттық қоғамда, әлеуметтік желілер мен медиа кеңістікте кез келген іс қоғамдық талқыға түсетінін ескерсек, судьядан талап етілетін кәсіби ұстамдылық пен салмақтылық бұрынғыдан да маңызды.

Осындай жағдайда судья ішкі бейтараптықты сақтап, қоғамдық пікірдің ықпалына берілмей, заң аясында ғана шешім қабылдауы тиіс. Судьяның бейтараптылығы – әділ соттың іргетасы. Судья ешбір тарапқа жақтаспауы, іс материалдарына ғана сүйенуі және жеке көзқарасын немесе сезімін жұмысқа араластырмауы керек. Егер судьяның бейтараптығына күмән тудыратын жағдай болса, ол өзінен-өзі бас тарту рәсімін қолдануға міндетті. Мұндай талаптар сот билігінің беделін қорғауға бағытталған. Өйткені, судьяның әрбір әрекеті қоғамның әділдік сезіміне әсер етуі мүмкін.

Судьяларға қойылатын маңызды талаптардың бірі – адалдық пен парасаттылық. Судьяның ар-намысы, кәсіби абыройы және қоғамға үлгі боларлық адамгершілігі – сот беделінің кепілі. Өзінің жеке өмірінде де судья заңды құрметтеу, мәдениеттілік таныту, қоғамдық тәртіпті сақтау арқылы қоғамға

өнеге болуы тиіс. Судьяның кез келген қылығы, тіпті жұмыстан тыс уақытта да, қоғам тарапынан сынға алынуы мүмкін екенін ескеруі қажет. Сондықтан, кодекс судьяның әлеуметтік желілердегі әрекетінен бастап, қоғамдық іс-шараларға қатысуына дейін реттейтін арнайы талаптар белгілейді.

Кәсібилік – судья жұмысының сапасын анықтайтын негізгі өлшем. Қазақстанда заңнама үнемі жаңарып, сот тәжірибесі жетіліп, жаңа құқықтық міндеттер мен реформалар пайда болып отыр. Цифрландыру жағдайында электронды сот жүйелерін, онлайн процестерді меңгеру де аса маңызды. Мұның барлығы судьяның заманауи талаптарға сай жұмыс істеуін қамтамасыз етеді және сот шешімдерінің сапасына тікелей әсер етеді. Қазіргі кезде сот билігі қолжетімділікке және жариялылыққа ұмтылуда.

Сот процестерінің ашық өтуі, сот актілерінің жариялануы, онлайн сот отырыстары – барлығы қоғамның сотқа деген сенімін күшейтеді. Азаматтар соттың қалай жұмыс істейтінін, қандай шешімдер қабылдайтынын өз көзімен көрген сайын, сот билігінің абыройы арта түседі. Сот жүйесі тараптардың теңдігіне және жарыспалылық қағидатына негізделген. Судьяның міндеті – әділ жағдай жасап, процеске қатысушылардың құқықтары мен бостандықтарының сақталуын қамтамасыз ету. Мемлекетіміздің сот жүйесі үздіксіз реформаланып келеді. Қазіргі таңда цифрлық технологиялардың енгізілуі жалғасуда, медиация және татуластыру рәсімдері дамып келе жатыр, электронды сот жүйесі кеңеюде. Дегенмен сот реформаларының табысты болуы ең алдымен судьялардың адамгершілігіне, парасаттылығына және кодекс талаптарын сақтауына байланысты.

Сот этикасы – сот билігінің жүрегі, өйткені, ол судьяның кәсіби мінезін айқындап, ішкі мәдениетін қалыптастырады және соттың беделін нығайтады. Сот билігінің күшті болуы – мемлекетіміздің күшті болуы. Егер сот әділ, ашық және тәуелсіз болса, қоғам тұрақты, азаматтар қорғалған және бизнес сенімді болатыны анық.

Сот этикасы мен судьяның жоғары кәсібилігі – мемлекетіміздің құқықтық жүйесін нығайтатын басты құндылықтардың бірі болып саналады.

ІСТЕРДІ ҚАЙТА ҚАРАУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Нұрлан ӨМІРТАЙҰЛЫ,
*Қылмыстық істер
жөніндегі кассациялық
сотының судьясы*

ӘДІЛДІК ПЕН ЗАҢДЫЛЫҚТЫ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДЕГІ МАҢЫЗДЫ БУЫН РЕТІНДЕ АҒЫМДАҒЫ ЖЫЛДЫҢ 1 ШІЛДЕСІНЕН БАСТАП ЕЛІМІЗДЕ ЖАҢА КАССАЦИЯЛЫҚ СОТТАР ӨЗ ЖҰМЫСЫН БАСТАДЫ. ОЛАР АЗАМАТТЫҚ, ҚЫЛМЫСТЫҚ ЖӘНЕ ӘКІМШІЛІК ІСТЕР БОЙЫНША ДЕРБЕС КАССАЦИЯЛЫҚ СОТТАР РЕТІНДЕ ҚҰРЫЛЫП, БҮГІНДЕ АЗАМАТТАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТАРЫ МЕН БОСТАНДЫҚТАРЫН ҚОРҒАУДА ҮЗДІКСІЗ ЖҰМЫС АТҚАРЫП КЕЛЕДІ. КАССАЦИЯЛЫҚ СОТТАРДЫҢ БАСТЫ МІНДЕТІ – СОТ АКТІЛЕРІН ҚАБЫЛДАУ КЕЗІНДЕ ЗАҢДАРДЫҢ ДҰРЫС ҚОЛДАНЫЛУЫ МЕН ТҮСІНДІРУЛЕРІНІҢ САҚТАЛУЫН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ БОЛЫП ТАБЫЛАДЫ.

Жаңа кассациялық сатының енгізілуі – сот жүйесін жаңғыртудың маңызды кезеңі. Ол сот төрелігіне қолжетімділікті кеңейтеді, азаматтардың құқықтарын қорғауға кепілдік бере отырып, құқық қолдану практикасының сапасын арттырады. Оларға сот істері мен материалдарын кассациялық сатыдағы сот ретінде қарай отырып, сот практикасын зерделеу, оның қорытындысы бойынша төмен тұрған саты соттарында сот төрелігін іске асыруы кезінде заңдылықтың сақталу мәселелерін қарау жүктелген. Бұл істерді қараудың объективтілігін арттырып, өз кезегінде сот қателіктерінің ықтималдығын төмендетуге ықпал етеді.

Кассациялық соттарға келіп түскен барлық шағымдар іс жүргізуге қабылданып, мәні бойынша кемінде үш судьядан тұратын алқада қаралады. Соның нәтижесінде сот актілерін кассациялық тәртіпте қайта қарау соттың қалауы бойынша жүргізілмейді. Істерді кассациялық тәртіпте қарау мерзімі алты айдан аспайды.

Кассациялық соттар – төменгі саты соттарының сот практикасын біріздендіруге және құқықтық нормаларды біркелкі қолдануға бағыттай отырып, жалпы юрисдикциядағы соттар жүйесінде соңғы шешуші инстанция ретінде әрекет етеді. Дербес кассациялық соттардың құрылуына орай, енді Жоғарғы Сот жоғары сот органы ретінде сот практикасының біркелкілігін қамтамасыз етуге баса назар аударатын болады. Жоғарғы Сот судьясының бастамасы бойынша сот актілерін қайта қарау, егер оларды сот практикасына қайшы келетін жергілікті және кассациялық соттар қабылдаған ерекше жағдайларда мүмкін болады.

Кассациялық сатыда істерді қайта қараудың ерекшелігі ретінде, процестің толықтығы мен үздіксіздігін айта аламыз. Апелляциялық сатыдан өткен барлық қылмыстық істер бойынша берілген шағымдар мен наразылықтар тікелей кассациялық соттың алқалық отырысында мәні бойынша қаралады. Бұл қағида әрбір шағым бойынша істің жоғары

сатыда кепілдендірілген түрде қайта қаралуына мүмкіндік береді, сондай-ақ тараптардың сот отырысына жеке қатысып, өздерінің дәлелдерін жеткізу құқығын қамтамасыз етеді.

Істердің кассациялық сотта қаралуына қатысты мәселелер бойынша «Қылмыстық істерді кассациялық тәртіппен қарауды регламенттейтін заңнаманы қолдану туралы» 29.05.2025 жылғы №1 ҚР Жоғарғы Сотының нормативтік қаулысында қарастырылады. Кассациялық шағым кассациялық сотқа жіберілгенде кассациялық шағым берген адамның жеке басы туралы ақпараттар, шағым жасалған сот актілері және оларды шығарған соттардың атауы, сот актісінің қай бөлігінде немесе оған толық көлемде кассациялық шағым берілгенін, наразылық келтірілгенін көрсету, кассациялық шағымды берген адамның істі қарау барысында қатысатыны не қатыспайтыны жөнінде көрсету қажет. Кассациялық шағым, наразылық қылмыстық іс бұған дейін қай тілде жүргізілген болса, сол тілде берілуі тиіс. Сотталғандар кассациялық шағымды қылмыстық-атқару жүйесі мекемесінің әкімшілігі арқылы береді.

Кассациялық соттар – сот жүйесінің маңызды буыны. Олар төменгі соттардағы қателіктерді түзетіп, құқықтың дұрыс қолданылуын қамтамасыз етіп, қоғам үшін әділ сот төрелігінің кепілі қызметін атқарады. Бұл сот актілерінің заңдылығы мен негізділігін жоғары кәсіби деңгейде тексеру, біркелкі сот практикасын қалыптастыру, әділ сот талқылауындағы қателіктерді түзету міндеттерін атқаратын тәуелсіз саты болып табылады. Ол әрбір азаматтың заңды күшіне енген сот актісінің дұрыстығына күмән болса, жоғары деңгейдегі соттық бақылауға ие болуына кепілдік береді. Бұл өзгеріс сот шешімдерінің сапасын арттыра отырып, заңдылықты нығайтуға, азаматтардың құқығы мен бостандығын сот арқылы қорғауды қатамасыз ете отырып, олардың сотқа деген сенімін арттыруға ықпал ететіні сөзсіз.

КОРИФЕЙ ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКОЙ НАУКИ КАЗАХСТАНА

ПОД НЕБЕСНЫМ СВОДОМ ЖИЗНИ КАЖДЫЙ ЧЕЛОВЕК РОЖДАЕТСЯ НА СВЕТ С ОСОБОЙ МИССИЕЙ, ЗАДАЧЕЙ, С СОБСТВЕННЫМ ЛУЧОМ СОЛНЦА. ПРИ ЭТОМ ОЧЕНЬ ВАЖНО, КОГДА ЧЕЛОВЕК В ГЛУБИНЕ СВОЕЙ ДУШИ ПОЧУВСТВУЕТ СВОЕ ПРЕДНАЗНАЧЕНИЕ, ТОТ ПРИРОДНЫЙ ДАР – ДАР СУДЬБЫ, КОТОРЫЙ СДЕЛАЕТ ЕГО СЧАСТЛИВЫМ. ИЗВЕСТНЫЙ УЧЕНЫЙ-ПОЛИТОЛОГ, СОЦИОЛОГ, ФИЛОСОФ И ПУБЛИЦИСТ РАУШАНБЕК БУРАМБАЕВИЧ АБСАТТАРОВ – ОДИН ИЗ ТЕХ СЧАСТЛИВЫХ ЛЮДЕЙ, КОТОРЫЕ ВЕРНО ВЫБРАЛИ СВОЙ ПУТЬ, СЛУШАЯ СВОЕ ЧУВСТВО, СЕРДЦЕ И НАПРАВЛЯЯ СВОЙ ДАР, ТАЛАНТ УЧЕНОГО-ИССЛЕДОВАТЕЛЯ, ПЕДАГОГА, ВЕЛИКОЛЕПНОГО ОРГАНИЗАТОРА, УМЕЛОГО РУКОВОДИТЕЛЯ В ПОЛЬЗУ НАРОДА, ОБЩЕСТВА И ГОСУДАРСТВА.

Выдающемуся ученому, прекрасному наставнику, известному общественному деятелю академику Абсаттарову Раушанбеку Бурамбаевичу исполняется 85 лет. Академик Национальной академии наук Республики Казахстан, доктор философских наук, профессор Р. Абсаттаров посвятил почти 60 лет своей жизни плодотворному труду в науке и в системе образования.

Раушанбек Бурамбаевич родился в 1940 году. С ним я познакомился в 2000 году, когда он был деканом исторического факультета Алматинского государственного университета имени Абая. Каждый раз, когда я встречаю Раушанбека Бурамбаевича, для меня открываются все новые его черты не только талантливого ученого, прекрасного педагога, но и прекрасного человека, интересного собеседника. Я знаю, что он корифей общественно-политической науки Казахстана. Поэтому мне очень сложно писать о своем коллеге, выдающемся ученом, прекрасном преподавателе и общественном деятеле.

Академик Р. Абсаттаров, о котором я хочу поведать, не только корифей, но и патриарх общественно-политической науки Казахстана. И у него тоже своя судьба, связанная со страной, с личной жизнью. О, она, судьба эта, выдалась ему нелегкой. Он наперекор судьбе, достойно пронес высокое звание Человека, достигнув вершины поставленной перед собой высокой цели. Раушанбек Абсаттаров – академик НАН РК, академик Российской академии естественных наук, доктор философских наук, профессор, историческая личность. Он внес неоценимый вклад в развитие общественно-политической науки не только в своей стране, но и в Евразии. Этим, казалось бы, сказано все. Но, нет! Богат его жизненный путь, который не устлан сплошными розами, но и жалящими порою больно шипами.

Репрессия не щадила никого. Едва Раушанбеку Абсаттарову исполнилось десять лет, репрессировали его родителей. Он познал с самой ранней юности тяготы жизни, долю детского дома. После смерти Сталина, его родителей освободили из тюрьмы. Семья была большая. Раушанбек Абсаттаров учился в школе и помогал родителям.

Трудовую деятельность начал в 1958 году водителем в совхозе им. Ленина (Турганбет ауылы) Кармакшинского района Кызыл-Ординской области, затем служил в рядах Советской Армии (1959-1962 гг.), где был командиром отделения, зам.командира взвода, командиром взвода.

После окончания службы в армии огромная тяга к знанию привела Р. Абсаттарова на философский факультет Киевского государственного университета им. Т.Г.Шевченко. Студенческие годы были заполнены упорным трудом, учением, научными

исследованиями и разнообразной общественной работой. Когда был на 3 курсе, в газете «Вечерний Киев» появилась его первая статья, написанная на материалах социологического исследования промышленных предприятий г. Киева. И с того времени в газетах, журналах Украины и Казахстана стали публиковаться статьи молодого студента о социологическо-политических проблемах общества, научно-философском наследии аль-Фараби. Дипломную работу на тему «Социологические взгляды Абу Наср Мукамеда аль-Фараби» он защитил блестяще.

Студент Р. Абсаттаров за высокие достижения в научно-исследовательской работе был награжден Почетными грамотами университета и Министерства высшего и среднего специального образования Украинской ССР. Ученый совет философского факультета Киевского государственного университета рекомендует его в аспирантуру. Р. Абсаттаров окончил аспирантуру этого университета в 1970 г. и там же докторантуру в 1982 году. Тема его докторской диссертации «Научно-техническая революция и интернационализация общественной жизни: социально-философский анализ». – Киев, 1990.

Примером для Р. Абсаттарова служили и служат его Учителя – ученые Киевского национального университета, прежде всего – академик НАН Украины, доктор философских наук, профессор В.И. Шинкарук, которого уважали и ценили не только на Украине, но и в Казахстане, Евразии за редкие качества – смелость, новизну мысли, суждений, умение говорить правду и отстаивать истину и собственные позиции.

Время становления Раушанбека Абсаттарова как ученого-философа, социолога, политолога было временем подъема творческой философской и социально-политической мысли Украины и Казахстана, когда окрыленные успехами философы, социологи с воодушевлением создавали собственную школу, ставшими одними из самых известных и авторитетных в Советском Союзе.

Р. Абсаттаров – философ-обществовед с большой буквы, был одним из тех, кто создавал казахстанскую политологию. Он, используя свои связи в Москве, помог открыть Ученый совет по защите диссертаций по политическим наукам при КазГУ.

Следует отметить, что большое влияние и помощь оказали на формирование Р. Абсаттарова как ученого – ученые Украины: члены-корреспонденты АН СССР, академики НАН Украины. Доктора философских наук, профессора П.В.Копнин и В.И.Шинкарук; лауреат Ленинской премии, доктор философских наук, профессор И.Д.Назаренко; член-корреспондент НАН Украины, доктор философских наук, профессор Д.Ф.Острянин; доктора философских наук, профессора Б.А.Басенко,

И.В.Бычко, В.С.Дмитриченко, А.И.Доронченков, И.Ф.Надольный. Б.А.Шлепаков; ученые Казахстана: член-корреспондент АН СССР, академик НАН РК, доктор исторических наук, профессор Б.А.Тулепбаев; академик НАН РК, доктор философских наук, профессор Д.К.Кшибеков; академик НАН РК, доктор юридических наук, профессор М.Т.Баймаханов; члены-корреспонденты АН КазССР, доктора философских наук, профессора Б.Б.Амантаев и Н.Д.Джандильдин, доктора философских наук, профессора Л.А.Байдильдинов, Н.С.Сарсенбаев, Л.М.Славин.

С 1971 по 1988 г.г. Р. Абсаттаров работал старшим преподавателем, доцентом философско-экономического факультета Казахского государственного университета им.Аль-Фараби, где получили свое развитие новые для Казахстана направления научных исследований, в области национальных отношений, в частности, проблемы национального и межэтнического согласия, патриотизма и культуры межнационального общения.

В 1988-1997 г.г. Р. Абсаттаров находится на ответственных постах: работает зав.сектором при ЦК Компартии Казахстана, заведующим кафедрой политической социологии и философии Казахского института менеджмента, экономики и прогнозирования при Президенте РК, консультантом Секретариата Президента РК, где занимался вопросами национальной и межнациональной политики.

А с 1997г. профессор Р. Абсаттаров работал заведующим кафедрой политологии и социологии (позже кафедра политологии и социально-философских дисциплин) Казахского национального педагогического университета им.Абая и параллельно с 2000 по 2002 г.г. работал деканом исторического факультета того же университета. С 1 сентября 2019г. – Почетный заведующий кафедрой политологии и социально-философских дисциплин, профессор-консультант КазНПУ им.Абая.

Прекрасный послужной список, за которым годы нелегкой, но любимой работы, годы формирования педагогическо-государственного деятеля и служения народу. Но ответственная (педагогическо-государственная) работа, которая занимала все время, не помешала ему ковать себя как ученого, исследователя. Он не только защитил кандидатскую, докторскую диссертации, но и получил признание как выдающийся ученый-обществовед и как корифей, патриарх общественно-политической науки Казахстана, чьи исследования были тесно связаны с практикой, раскрытием опыта и развития общественно-политических отношений в Казахстане, Евразии и мире.

В эпоху преобразования вузовского общественно-политического образования в Казахстане про-

фессор Р. Абсаттаров обосновывает концепцию общественно-политического образования в классическом университете общего и специализированного направления как нового типа. Это творческое наследие его успешно реализуется вузами Казахстана в соответствии с потребностями духовного возрождения и подготовки специалистов-обществоведов нового типа.

Как ученый-политолог, социолог, философ на сегодня Р. Абсаттаров является автором 11 монографий, 12 учебников и учебных пособий, 20 брошюр и 700 научных, научно-популярных и учебно-методических статей, из них 70 за рубежом, в том числе с индексацией Скопус и Хирша.

Труды Р. Абсаттарова по общественно-политической науке известны не только в Казахстане, но и в мировом сообществе, в 73 государствах были часто в центре внимания.

Профессор Р. Абсаттаров очень внимательно и на достаточно высоком уровне анализирует процессы общественного развития как в Казахстане и постсоветских странах, так и в мировом масштабе. Важнейшие положения, содержащиеся в упомянутой серии научных трудов, могут оказаться полезными при обосновании стратегии интеграции мирового сообщества.

Ценность и значимость его научных исследований и трудов заключается в том, что он на основе достижений мировой науки, опыта развитых стран мира и отечественной практики делает выводы по решению рассматриваемых проблем. Это свойство присуще только великому ученому. В его трудах получены важные научные результаты, имеющие как фундаментальное, так и прикладное значение для политологии, социологии, философии. С его именем связано становление и развитие в республике таких новых научных направлений, как культура межэтнического общения и ее воспитание, этнолическая общность, национальное и этническое самосознание, общекзахстанская консолидация, этнополитические противоречия и пути их решения, универсализация человеческой деятельности и интеграционные процессы, единство и различие стиля мышления народов, сравнительная политология, политическая социализация, этносоциология.

Р. Абсаттаров является одним из основоположников политической науки суверенной и независимой Республики Казахстан и основателем казахстанской научной школы этнополитологии, этносоциологии и сравнительной политологии. Его школа этнополитологии широко известна за рубежом. Р.Б. Абсаттаров как известный, авторитетный ученый – этнополитолог в 2015 году был избран вице-президентом Всемирной ассоциации глобаль-

ных исследований Global диаспор (г. Кванжу, Южная Корея).

Как известно, профессор Р. Абсаттаров выполнил и международные грантовые исследования: Проект «Poitische und philosophische Grundlagendes Multikulturalismus». Руководитель профессор Иоганн Рау с 2011-2014 гг. Германия. Финансировали Азербайджан, Россия и Германия; Проект «Reserchin Ethnic Disperses and Cultural Territories». Руководитель профессор Лим Чо Ван с 2012-2014 гг. Финансировал Национальный Исследовательский Фонд Кореи. В результате международных грантовых исследований опубликованы статьи.

Профессор Р. Абсаттаров выступал с научными докладами и лекциями в университетах и научных учреждениях Великобритании, Германии, Южной Кореи, Турции, Египте. ОАЭ, России, Белоруссии, Украины, Азербайджане, Кыргызстане, Узбекистане и других странах.

Известный ученый и общественный деятель Р. Абсаттаров, возглавив исторический факультет и кафедру политологии и социально-философских дисциплин КазНПУ имени Абая, особое внимание уделял популяризации казахской истории, науки и культуры в Европе и Азии. Умея предвидеть и обозначить ведущие мировые тренды развития истории и обществоведения, Р. Абсаттаров стал разрабатывать глобальные проблемы, характеризующиеся несомненной актуальностью.

Трудно переоценить заслуги профессора Р. Абсаттарова в умножении и развитии педагогического и научного потенциала исторического факультета, кафедры политологии и социально-философских дисциплин КазНПУ на критически переломном этапе рыночного преобразования в республике. Он оказался новатором в своей активной гражданской и творческой деятельности. Именно эти качества выдвинули в свое время профессора Р. Абсаттарова в ряд известных деятелей творческой интеллигенции страны. Многогранный талант Р. Абсаттарова как организатора, крупного ученого, педагога и общественного деятеля снискали уважение и признание в Казахстане и в зарубежных научно-педагогических кругах.

В период работы деканом исторического факультета под его руководством были определены основные направления развития факультета в соответствии со стратегией развития университета. Исторический факультет университета до сих пор обязан и помнит заслуги профессора Р. Абсаттарова, а именно в развитии творческой мысли, в профессиональном росте и в открытии новых специальностей, таких, как «История и менеджмент», «История и английский язык», «Основы права и экономики», магистратура по специаль-

ности «История», благодаря которым увеличилось количество обучающихся, желающих поступать на факультет данного университета.

Профессор Р. Абсаттаров внес вклад и в создание творческого, дисциплинированного, дружного коллектива кафедры политологии и социально-философских дисциплин КазНПУ имени Абая. Под его руководством кафедра политологии и социально-философских дисциплин имела большие успехи в научно-исследовательской, учебно-методической и политико-воспитательной работе, она является одной из ведущих кафедр социально-политических наук и крупным научным центром страны. Например, под его руководством за последние десять лет членами кафедры на 10 языках опубликованы: 22 монографии (общий объем 305 п.л.), 38 учебников, учебных пособий, книг, брошюр (общий объем 790 п.л.) и более 1000 научных и научно-методических статей (общий объем 400 п.л.), из них 100 – за рубежом (общий объем 50 п.л.). На кафедре была хорошая дисциплина и хороший морально-психологический климат, творческая атмосфера. Под его непосредственным и активным участием была проведена большая работа по открытию новых специальностей – бакалавриатов «Политология», «Социология», «Культурология», «Регионоведение», «Философия» и магистратура, PhD докторантура «Политология», «Социология» в КазНПУ им. Абая.

Новаторство в работе профессора Р. Абсаттарова наглядно видно и в установлении научно-практических связей с многими передовыми кафедрами университетов и научными учреждениями общественно-политических наук Европы, Азии, на уровне руководителей кафедр, обмен профессурой и докторантами, магистрантами и студентами. В начале нового тысячелетия такие контакты реально закладывали основы инновационного обмена между ведущими кафедрами университетов мира. Результатом этого сотрудничества стало проведение по его инициативе совместных семинаров, обмена опытом, научных конференций, круглых столов, выпуск журналов, книг, сборников и т.п.

Диапазон научных интересов академика Р. Абсаттарова чрезвычайно широк. Он сумел создать свою научную школу, своего научного направления и стать крупным специалистом по проблемам общественно-политической науки. Понимание сути социально-экономических, политико-правовых, духовно-культурных процессов, фактов и умение видеть за статистической информацией глубинные процессы и остро ставить проблемы, неизменная тяга ко всему новому, прогрессивному способствовали тому, что он сформировался как высококвалифицированный политолог, социолог, философ, ученый новаторского типа. В первой четверти

XXI века большой отклик не только в Казахстане, но и в других республиках постсоветского пространства и дальнем зарубежье вызвали его фундаментальные исследования по различным аспектам и направлениям общественно-политической науки. Подтверждением этому является его фундаментальная монография «Общественно-политические науки: проблемы и суждения. В четырех томах. – Алматы: Ұлағат, 2023», которая получила высокую оценку научной общественности.

Влияние работ Р. Абсаттарова на формирование взглядов ученых-обществоведов, на направления теоретических исследований и разработки предложений по совершенствованию регулирования общественно-политических отношений, обеспечение национальных интересов республики трудно переоценить.

Своей скромностью и деловитостью Р. Абсаттаров получил заслуженное уважение у окружающих, с кем ему пришлось столкнуться на его большом и содержательном жизненном пути. В редкие часы встречи мы дружески общались – нас связывали общие научные проблемы и взгляды на окружающие события и явления, и мы всегда находили возможность встретиться и поговорить. Все это было душевно, просто и хорошо запомнилось, являясь выражением добрых чувств.

Я знаю, что Раушанбек Бурамбаевич был всегда очень внимательным к нуждам студентов, магистрантов, докторантов, преподавателей, сотрудников, очень человечным и добрым, но и требовательным руководителем. Он является человеком с активной жизненной позицией, прекрасной души и беспокойного сердца, неутомимый труженик, главным в жизни которого была и есть забота об окружающих людях.

В работе Раушанбек Бурамбаевич был и есть, строгим и непримиримым к безответственности, верхоглядству, недисциплинированности. К нарушителям рабочего, учебного процесса был и есть суров, но справедлив, провинившиеся чувствовали это и старались трудом, делом и потом исправить положение, вернуть доверие Раушанбека Бурамбаевича. Он никогда не грубит, не унижает, не повышает голоса, был требовательным и понимающим руководителем, я бы сказал, что на работе был руководитель с демократическими взглядами на организации научно-исследовательской и учебно-воспитательной работы и на взаимоотношения между людьми. Он воспитывал людей в духе патриотизма, всегда советовался со знающими, толковыми и мудрыми аксакалами, специалистами, никогда не принимал волюнтаристских решений, идущих вразрез с профессиональной точкой зрения, мнением большинства людей и специалистов.

Отличительными чертами характера Р. Абсаттарова является непреклонность и упорство в достижении намеченных планов и результатов. Человек трудолюбивый и целеустремленный, Раушанбек Абсаттаров прошел непростой путь от детдомовского мальчика до академика. Он является не только выдающимся ученым теоретиком и практиком, но и обладает огромным жизненным опытом, блестящей эрудицией, широким кругозором. Своей деятельностью на различных должностях и на научно-исследовательских поприщах Раушанбек Абсаттаров всякий раз доказывал и доказывает верность изречения Г.Спенсера: «Всякая наука есть предвидение». Он умеет рассматривать научные проблемы широко, видеть перспективу, планировать будущее.

О широкой эрудиции Раушанбека Бурамбаевича можно судить по многим его выступлениям на научных конференциях, симпозиумах, форумах, совещаниях по проблемам общественно-политической науки, где красной нитью проходит его забота о развитии обществоведения Казахстана, кадрах разного уровня для этого направления.

Сказанное выше, характеризует его как в высокой степени компетентного, целеустремленного, ответственного человека, большого ученого, а также человека – борца за построение справедливого общества: настоящего и будущего.

В этой связи представляет, например, с нашей точки зрения, несомненный интерес в данном случае один из частных эпизодов, характеризующий с научной точкой зрения, деятельность Р. Абсаттарова как корифея общественно-политической науки и гражданина, ответственного за судьбу своей страны. Речь идет лишь об одной черте его характера – именно о его высоконравственном, заботливом, сердечном отношении, в частности к судьбам молодых обществоведов. В этой связи мы хорошо знаем, как в свое время благодаря его усилиям, поддержкам получили путевку в жизнь такие в современных условиях ставшие известными учеными-политологами, социологами, философами, как Д.В.Мен, А.Ж.Мукажанова, Н.А.Омуралиев, А.К.Джусупбеков и другие.

Эти, отмеченные выше его качества особенно проявились также и в заботливом, внимательном, человечном отношении к диссертантам, людям, признанным в будущем внести определенный положительный вклад в развитие общественно-политической науки Казахстана и других странах.

Более 30 лет Р. Абсаттаров был ученым секретарем, заместителем председателя диссертационных советов по присуждению ученых степеней доктора и кандидата философских и политических наук при КазНУ им. аль-Фараби и КазНПУ имени

Абая. Под его научным руководством защитили 20 кандидатских, 5 докторских, 10 PhD докторских и более 40 магистерских диссертаций по проблемам общественно-политической науки.

Знаю не понаслышке, что многие слушатели, прежде всего молодые, побаивались мэтра за строгость, прямолинейность, требовательность, да и некоторые коллеги не всегда решались вступать с ним в научные дискуссии, потому как по уровню научных, профессиональных знаний Раушанбек Бурамбаевич оставлял своих коллег далеко позади себя.

Академик Р. Абсаттаров – прекрасный публицист, обладающий острым пером и необычайно хорошим стилем и доступным языком. Он только в республиканских и областных газетах Казахстана опубликовал более 150 научно-популярных статей. Его публицистические статьи отражают гражданскую позицию по многим вопросам, волнующим наше общество. Вместе с тем он принимал активное участие и выступал по актуальным темам в более 20 радио-телевизионных передачах Казахстана. Это многогранный ученый и общественный деятель, способен поднять проблему на самый высокий уровень и сформировать общественное мнение.

В своих публицистических статьях и выступлениях Р. Абсаттаров обосновывает глубинные причины кризисных явлений в обществе и показывает пути быстрого преодоления этих явлений. Вместе с тем он развивает очень правильную в теоретическом и практическом отношении мысль о том, что любые реформы ничего не стоят, если они в конечном итоге не способствуют улучшению условий жизнедеятельности людей и развитию права и свободы человека. Многочисленные публицистические статьи и выступления в радио-телевизионных передачах академика Р. Абсаттарова получили высокую оценку общественности страны.

Профессор Р. Абсаттаров вел и ведет большую общественно-политическую работу. Он в 1965-1967 годах был председателем общественно-молодежной организации «Жас тулпар» в г. Киеве, многие годы являлся первым вице-президентом Казахско-Украинского общества, членом комиссии государственной премии имени Ч.Валиханова, членом экспертной комиссии ВАК РК, членом комиссии гранта Государственной стипендии, членом многих научных советов, членом редколлегии журналов «Известия НАН РК. Серия общественные и гуманитарные науки», «Мысль», «Акикат». В настоящее время он является вице-президентом Всемирной ассоциации глобальных исследований Global диспоров, главным редактором научного журнала «Вестник КазНПУ. Серия социологические и по-

литические науки», а также членом редколлегии научных журналов «Вестник КНУ им.Т.Шевченко. Серия политология, философия, регионоведение», «Политология» (г.Минск) и т.п.

Говоря об Р. Абсаттарове – большом ученом, достойном руководителе, организаторе науки и учебно-воспитательной работы, публицисте, о человеке высоконравственном, хотелось бы упомянуть еще о двух моментах из его жизнедеятельности. Во-первых, в условиях жесткого режима, контроля, цензуры тоталитарного государства, когда малейшее отклонение от линии, принятой властью, беспощадно наказывалось, именно в то суровое время, а точнее в 1965-1967 годы Р. Абсаттаров организовал и создал молодежную общественную организацию под названием «Жас Тұлпар» в г.Киеве, членами которого были студенты и стажеры-исследователи. Р. Абсаттаров знал о том, что последует после создания данной организации, предполагал последующие гонения, но тем не менее он принял решение. Молодой студент стремился донести до казахской молодежи историческую правду о трагедии, положении казахского народа в период советской власти, ведь его права и свобода в период тоталитарной системы было ограничено и его существование было обречено на забвение. А сегодня о казахском народе знает весь цивилизованный мир, особенно после объявления суверенитета и независимости Республики Казахстан.

Казахский народ как великий труженик, великий народ на древней земле Казахстана оставил и оставляет яркий след в мировой истории и цивилизации. И очень обидно, что в период существования тоталитарной системы, история нашего народа упоминалась искаженно и в негативном оттенке. С позиции современности видна смелая позиция молодого Р. Абсаттарова, поставившего свое будущее – карьеру, благополучие и общественное положение на алтарь справедливости. Жизнь как лучший учитель показала, насколько в 1965-1967 годах был прав Р. Абсаттаров, поставив вопрос о росте национального сознания казахской молодежи, казахского народа в целом, а также о развитии Казахстана.

Во-вторых, в 1990 году определенному числу лиц стал известен факт о возможности сведения на нет научно-обоснованного исследования белых пятен истории Алаша, подготовленных учеными Института истории партии при ЦК КП Казахстана. В связи с этим были попытки обвинить М.К.Койгельдиева и Т.О.Омарбекова в национализме и в искажении истории Алаша. ЦК КП Казахстана создал комиссию по изучению дел М.К.Койгельдиева и Т.О.Омарбекова. Председателем этой комиссии был назначен Р.Б.Абсаттаров.

Будучи председателем комиссии по изучению дел М.К.Койгельдиева и Т.О.Омарбекова, детально ознакомившись с материалами исследования истории Алаша, алашординцев и в то же время тщательно изучив доводы отдельных ученых и некоторых работников Института истории партии, выступавших против данного исторического исследования М.К.Койгельдиева и Т.О.Омарбекова, требовавших наказать их за проявление национализма, пришел к выводу, что нет национализма в их исследованиях истории Алаша. Р. Абсаттаров взял на себя всю ответственность и защитил их от клеветы и вместе с тем способствовал дальнейшему изучению белых пятен истории Алаша.

Сегодня, восхищаясь результатом исследования истории Алаша, истории Казахстана М.К.Койгельдиева, Т.О.Омарбекова и др., мы должны помнить об этом смелом гражданском поступке Р. Абсаттарова.

Вклад Р. Абсаттарова в развитие науки и образования высоко оценен государством и обществом. Он награжден: медалью «Ерен еңбек үшін» и др. медалями, дважды нагрудным знаком «За заслуги в развитии науки Республики Казахстан», награжден решением Президиума Российской академии естественных наук, медалью «За заслуги в развитии наук», обладатель государственного гранта «Лучший преподаватель вуза РК». Р. Абсаттаров – почетный гражданин Кармакчинского района Кызылординской области РК, а также – почетный профессор Академии государственного управления при Президенте Кыргызской Республики. Он за высокие достижения в научной и общественно-политической работе награжден Почетными грамотами Казахстана и Украины.

Народная мудрость гласит: «Человек – творец собственной судьбы». Судьба эта может сложиться счастливой, если ему встретится на пути достойная спутница жизни.

Есть и другая народная мудрость, которая гласит, что жены мужчинам даются от Всевышнего. Жена – это поддержка, надежный тыл мужа. Встреча друзей, родственников, коллеге по работе, жена обеспечивает мужу этот самый надежный тыл.

У казахов есть такое искреннее благопожелание: «Пусть сын будет достойным наследником, пусть дочь будет пригожей и счастливой». Мне радостно от того, что моему аға, коллеге в этом смысле очень повезло. Видимо, сама судьба была предрасположена к этому жизнелюбивому человеку. Многолетняя научная стезя не обошла и других членов его семьи.

Суженая Раушанбек-аға Меруерт Аскаровна, кандидат педагогических наук, профессор, сын Ма-

рат – кандидат юридических наук, сын Галымжан – кандидат политических наук, ассоц.профессор, дочь Майя – магистр наук.

Следует сказать, что весь многочисленный клан Абсаттаровых – достойные, замечательные люди, добившиеся многого в жизни, в работе. Наверное, по-другому и быть не могло, если создателем такого клана является человек-глыба, выдающийся ученый, корифей общественно-политической науки Казахстана, талантливый педагог, историческая личность и просто душевный, внимательный, отзывчивый, доброжелательный и прекрасный человек.

В заключение можно сделать вывод, что деятельность Р.Б.Абсаттарова как ученого, педагога, публициста, гражданина, патриота, мудрого наставника имеет большое значение в истории общественно-политической науки Казахстана. Несомненно, в плеяде казахстанских ученых-обществоведов, сыгравших значительную роль в формировании и развитии Республики Казахстан, весомое, важное место принадлежит выдающемуся ученому, корифею общественно-политической науки страны, академику НАН РК, доктору философских наук, профессору Р. Абсаттарову. Он принадлежит не только науке и системе образования своей страны. В странах Евразии многие исследователи, особенно молодые, достаточно хорошо знают Раушанбека Бурамбаевича, пользуются его трудами. Он является олицетворением культуры общения между людьми, народами, впитал в себя многовековую мудрость народа и достижения цивилизации Востока и Запада. Его отличают мудрость и целеустремленность, благожелательность и открытость, безграничная вера в правоту и силу науки, образования, любви к своему народу, патриотизм и большое человеколюбие. Он полон новых замыслов, и он в силах реализовать их во имя идеалов и процветания родной страны.

Такие люди, как академик Р.Б.Абсаттаров – гордость казахстанской науки и народа Казахстана, его авторитет безграничен, также и уважение, любовь к нему его коллег-ученых, учеников и почитателей его таланта, друзей. Он – Человек с Большой буквы, корифей, патриарх общественно-политической науки Казахстана. Пользуясь случаем, хочу сердечно поздравить Раушанбек-аға, коллегу с 85-летним юбилеем. Сегодня он на взлете, здоров, полон сил и энергии. Пожелаю ему долгой активной жизни.

Жакен ТАЙМАГАМБЕТОВ,
академик НАН РК, доктор
исторических наук, профессор

ЗАҢ

РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҚҰҚЫҚТЫҚ,
ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ЖУРНАЛ

ЖАЗЫЛУ ИНДЕКСІ:
75849

Қазақстан Республикасының Ақпарат және
қоғамдық даму министрлігінде тіркелген
Куәлік №KZ79VPY00081542,
2023 жыл, 9 қараша

Жарияланған мақала авторларының
пікірлері редакция көзқарасымен сәйкес
келе бермеуі мүмкін

ЖУРНАЛДА ЖАРИЯЛАНАТЫН ҒЫЛЫМИ МАҚАЛАЛАРҒА ҚОЙЫЛАТЫН ТАЛАПТАР:

- МАҚАЛАҒА ҰСЫНЫС ХАТ ҚОСА ТАБЫСТАЛУЫ ТИІС;
- МАҚАЛАҒА ҚОСА, ҚАЗАҚ, ОРЫС ЖӘНЕ АҒЫЛШЫН ТІЛДЕРІНДЕ ЖАЗЫЛҒАН ТҮЙІН ТАБЫСТАЛАДЫ;
- МАҚАЛАҒА ҚОСА, МӘТІННІҢ ЭЛЕКТРОНДЫҚ НҰСҚАСЫ ЖӘНЕ АВТОРДЫҢ ФОТОСУРЕТІ ҚОСА ТАБЫСТАЛУЫ ТИІС;
- ІЛЕСПЕ ХАТТА АВТОРДЫҢ АТЫ-ЖӨНІ, ҚЫЗМЕТІ, ҒЫЛЫМИ АТАҒЫ КӨРСЕТІЛУІ КЕРЕК;
- МАҚАЛАНЫҢ СОҢЫНДА ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ КӨРСЕТІЛУІ ТИІС;
- МАҚАЛАНЫҢ КӨЛЕМІ 14-КЕГЛЬМЕН ТЕРІЛГЕН 9-10 БЕТТЕН АСПАҒАНЫ ЖӨН;
- МАҚАЛАНЫҢ МАЗМҰНЫ ҮШІН ЖАУАПКЕРШІЛІКТІ АВТОР КӨТЕРЕДІ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ МЕКЕНЖАЙЫ:

050012, Қазақстан Республикасы,
Алматы қаласы, Х.Досмұхамедұлы көшесі, 68 «б» үй.
Телефондар: +7 702 468 0208, +7 708 929 9874

Теруге 15.12.2025 ж. жіберілді. Басуға 18.12.2025 ж. қол қойылды.
Пішімі 60x90 1/8. Тапсырыс № 12. Таралым 2000.

Журнал айына бір рет жарық көреді.

Журналдың терімі мен бет қаттау жұмыстары «Заң»МК» ЖШС-нің компьютерлік
орталығында жасалды. Офсеттік басылым

«Принт плюс» ЖШС баспаханасында басылды. Алматы облысы, Өтеген батыр кенті,
Сейфуллин көшесі, 2 «в» үй,
Телефондар: факс 8727-2-51-78-27, 8727-2-51-78-31

ҚАЗАҚСТАННЫҢ БАРЛЫҚ МАҢЫЗДЫ ЖАҢАЛЫҚТАРЫ

ZANMEDIA.KZ

ВСЕ СВЕЖИЕ НОВОСТИ КАЗАХСТАНА

Жазылу индексі: 75849

Біздің басылымдарда:

- ✓ өз компанияңыз туралы PR-мақалалар;
- ✓ модульдық немесе, өзге де жарнамалар;
- ✓ кезекті аукцион немесе, өзге де сауда-саттық туралы хабарлама;
- ✓ өз компанияңыздың жылдық балансын немесе қаржылық есептерін жариялауға мүмкіндіктеріңіз бар.

Вы можете:

- ✓ Опубликовать PR-статью о вашей компании
- ✓ Опубликовать модульную или имиджевую рекламу
- ✓ Оповестить об очередном аукционе или проводимых торгах
- ✓ Опубликовать годовой баланс вашей компании или финансовую отчетность

Байланыс телефондарымыз:

Басылымға жазылу құны және оны
рәсімдеу мәселелері бойынша:

8 747 995 6347

Жарнама мәселелері бойынша
телефондар:

+7 708 929 9874

E-mail: zanreklama@mail.ru

Контактные телефоны:

По вопросам стоимости и оформления
подписки и издания:

8 747 995 6347

Телефоны для рекламы:

+7 708 929 9874

E-mail: zanreklama@mail.ru